

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vybrané rostliny v japonské frazeologii

Selected plants in Japanese Phraseology

OLOMOUC 2018 Veronika Dvorská

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Tereza Nakaya

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

Olomouc, 2018

.....

Veronika Dvorská

Anotace

Autor:	Veronika Dvorská
Fakulta a katedra:	Filozofická fakulta – Katedra asijských studií
Název práce:	Vybrané rostliny v japonské frazeologii
Název práce anglicky:	Selected plants in Japanese Phraseology
Vedoucí práce:	Mgr. Tereza Nakaya
Počet stran:	53
Počet znaků s mezerami:	cca 77800 (bez příloh)
Počet použitých zdrojů:	29
Počet příloh:	1
Klíčová slova:	frazeologie, japonština, <i>ume</i> , <i>sakura</i> , <i>ajame</i> , <i>kakicubata</i> , <i>adžisai</i> , <i>macu</i> , <i>take</i> , slivoň, kosatec, hortenzie, borovice, bambus, rostliny

Hlavním cílem této práce je rekonstrukce jazykového obrazu vybraných rostlin v japonské frazeologii. První kapitola je zaměřená na stručné seznámení čtenáře s kulturně orientovanou kognitivní lingvistikou a frazeologií. Ve druhé kapitole se zaměřuji na představení symboliky a kulturního významu vybraných rostlin v japonském kontextu. V další kapitole přistupuji k samotné analýze vybraných rostlin, a to představením etymologie japonských označení vybraných rostlin, jejich slovníkových definic a výčtem frazémů, v nichž se vyskytují jako bázová slova. V poslední kapitole se věnuji samotné rekonstrukci jazykového obrazu vybraných rostlin v japonštině na základě výsledků provedené analýzy.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, kterou byla Mgr. Tereza Nakaya, za její odborné vedení a pomoc při hledání vhodných zdrojů, za trpělivost, kterou měla s mými více či méně úspěšnými pokusy o odborný text, a především za všechnen čas, který mně i mé práci věnovala.

Také chci poděkovat své rodině i nejbližší přátelům, kteří stáli při mně a byli mi oporou po celou dobu psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	9
1 Jazyk a kultura	10
1.1. Kognitivní lingvistika.....	10
1.2. Jazykový obraz světa.....	11
1.4. Frazeologie	12
2 Symbolika vybraných rostlin v japonské kultuře	13
2.1. Jaro: slivoň, sakura.....	14
2.2. Léto: kosatec, hortenzie	16
2.3. Podzim: chryzantéma	18
2.4. Zima: borovice, bambus.....	19
3 Analýza vybraných japonských rostlin.....	21
3.1. Slivoň	21
3.1.1. Etymologie	21
3.1.2. Slovníkové definice	22
3.1.3. Frazeologie	23
3.1.4. Shrnutí: <i>ume</i>	24
3.2. Sakura.....	24
3.2.1. Etymologie	24
3.2.2. Slovníkové definice	25
3.2.3. Frazeologie	27
3.2.4. Shrnutí: <i>sakura</i>	29
3.3. Kosatec	29
3.3.1. Etymologie	29
3.3.2. Slovníkové definice	30
3.3.3. Frazeologie	31
3.3.4. Shrnutí: <i>ajame, kagicubata</i>	32
3.4. Hortenzie	32
3.4.1. Etymologie	32
3.4.2. Slovníkové definice	33
3.4.3. Frazeologie	33
3.4.4. Shrnutí: <i>adžisai</i>	33
3.5. Chryzantéma	33

3.5.1. Etymologie	33
3.5.2. Slovníkové definice	34
3.5.3. Frazeologie	34
3.5.4 Shrnutí: <i>kiku</i>	35
3.6. Borovice	35
3.6.1. Etymologie	35
3.6.2. Slovníkové definice	36
3.6.3. Frazeologie	37
3.6.4 Shrnutí: <i>macu</i>	38
3.7. Bambus.....	38
3.7.1. Etymologie	38
3.7.2. Slovníkové definice	38
3.7.3. Frazeologie	39
3.7.4 Shrnutí: <i>take</i>	41
4 Jazykový obraz vybraných rostlin v japonské frazeologii.....	43
Závěr	45
Resumé.....	46
Seznam pramenů.....	47
Seznam literatury	48
Básnické sbírky.....	50
Obrazová příloha.....	i

Seznam zkratek

NKD = Nihongo kokugo daidžiten

NKH = Nihongo no kanjó hjógen

RGKD = Reikai gakušú kotowaza džiten

RKD = Reikai kanjóku džiten

VESJ = Velký etymologický slovník japonštiny (Nihon gogen daidžiten)

Ediční poznámka

K přepisu japonských slov jsem použila českou transkripci, výjimkou jsou japonská jména v anglicky psaných zdrojích, kde jsem zachovala anglickou transkripci. Japonská slova, která nejsou v českém jazyce zaužívaná uvádím v kurzívě. Pokud není uvedeno jinak, veškeré překlady z japonštiny jsou mé vlastní.

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat japonskými frazeologickými jednotkami s bázovými slovy vybraných rostlin, konkrétně: *ume* (č. „slivoň“), *sakura* (č. „sakura“), *ajame/kakicubata* (č. „kosatec“), *adžisai* (č. „hortenzie“), *kiku* (č. „chryzantéma“), *macu* (č. „borovice“), a *take* (č. „bambus“).

Cílem této práce je rekonstrukce jazykového obrazu vybraných rostlin v japonské frazeologii. Teoreticko-metodologickými východisky mi budou kulturně orientovaná kognitivní lingvistika a frazeologie. Tento přístup jsem si vybrala protože kulturně orientovaní kognitivní lingvisté tvrdí, že v jazyce je uloženo vnímání světa každé kultury, které se dá zkoumat v gramatice, slovní zásobě, frazeologii, významech slov, textech atd.

Ve své práci nejdříve čtenáře stručně seznámím s kulturně orientovanou kognitivní lingvistikou a frazeologií, v další kapitole poté představím symboliku a kulturní význam vybraných rostlin v japonském prostředí. Následovat bude analýza vybraných japonských rostlin, ve které budu postupovat takto: nejdříve uvedu etymologii japonského označení pro danou rostlinu, poté uvedu její základní slovníkové definice, uvedu excerpané frazémy, a nakonec přidám shrnutí u každé z vybraných rostlin. V poslední kapitole budu na základě informací z provedené analýzy rekonstruovat jazykový obraz těchto rostlin v japonštině.

Jako prameny mi budou sloužit japonské frazeologické a výkladové slovníky a etymologický slovník japonštiny.

1 Jazyk a kultura

Bartmiński (2016, s. 17) poukazuje na vzájemnou závislost jazyka a kultury. Podle něj je možno říct, že jazyk je součástí kultury, avšak je i naopak sám širším fenoménem v sobě zahrnujícím kulturu. „Z jednoho aspektu se jazyk jeví jako jeden ze sémiotických systémů“ (tamtéž). Z aspektu jiného jazyk podmiňuje kulturu, jelikož bez jeho ovládnutí je účast v kultuře či společenském životě nemožná. Projevy kultury tak lze hledat nejen v jazyce samotném, ale i v jeho gramatice, slovní zásobě a frazeologii, ve významech slov i v systému žánrů a stylů (tamtéž).

Příbuzenství jazyka a kultury můžeme ukázat například na tom, že jazyk člověku umožňuje komunikovat, předávat zkušenosti a přijímat vzory chování i vědomosti o světě. Díky tomu se nám zachovala lidová slovesnost, filozofie, náboženství a další. (Vaňková, 2007, s. 89) Jazyk má podle Bartmińského (2016, s. 17) ve vztahu ke kultuře poznávací funkci. To je možné tvrdit na základě toho, že především slovní zásoba a texty uchovávají minulost dané kultury. A právě proto má jazyk funkci tzv. archivu kultury (Vaňková, 2007, s. 89).

O jazyce můžeme taktéž mluvit ve spojitosti se systémem hodnot, který je součástí každé kultury. Jazyk tyto hodnoty nejen fixuje a předává o nich povědomí, ale navíc sám o sobě slouží jako hodnotící nástroj (Bartmiński, 2016, s. 20).

1.1. Kognitivní lingvistika

Kognitivní lingvistika je jeden z novějších přístupů ke zkoumání jazyka, explicitně se o ní hovoří především od počátku 80. let 20. století, avšak její počátky lze nalézt už v textech o desetiletí starších (Vaňková, 2005, s. 22). V kognitivním přístupu ke zkoumání jazyka je jedním ze základních předpokladů tento: „*jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál*“ (tamtéž, s. 21) Pokud jde o kognitivně orientované výzkumy, vládne zde rozrůzněnost v tématech zkoumání, cílech i metodách, avšak východisko mají všechny výzkumy společné, a to „*mysl a její reflexi světa i člověka samého, tak jak se ukazuje v jazyce*“ (Vaňková, 2005, s. 22). Kognitivní lingvistika má poměrně široký záběr – může být orientována neurolingvisticky, antropolingvisticky či kulturně (tamtéž, 34–35).

V rámci kognitivní lingvistiky je jazyk těsně spjat s konceptuálním systémem, a pokud se k němu navíc připojí také aspekty kulturní, je jazyk chápán jako obraz/interpretace světa (Vaňková, 2005, s. 27).

Podle Vaňkové (2005, s. 28) se v rámci sémantické analýzy v kognitivně orientovaném bádání vychází ze dvou složek: složky denotační a složky konotační. Denotační složka ukazuje přesné místo daného prvku v lexikálně-sémantickém systému jazyka, tj. se jedná o slovníkovou definici. Konotační složka ji doplňuje, zahrnuje, co může v mysli rodilých mluvčích daný výraz evokovat.

1.2. Jazykový obraz světa

Ve spojení s Bartmiňského přístupem k jazyku se často používá označení kognitivní etnolingvistika¹, přičemž se jedná o směr zkoumající kulturní aspekty jazyka (Vaňková v Bartmiňski, 2016, s. 139). Badatelé tohoto směru se snaží poukázat na provázanost verbálního kódu a mezilidské komunikace a v této snaze je zohledňován taktéž kód mimoverbální, stejně jako i kulturní a společenský kontext (Bartmiňski, 2016, s. 26). Bartmiňski (tamtéž, s. 21) také popisuje etnolingvistiku jako směr zkoumající jazykový obraz světa, který definuje takto:

„Jazykový obraz světa je v jazyce uložená interpretace skutečnosti, kterou je možno chápat jako souhrn soudů o světě. Mohou to být buď soudy ustálené v samém jazyce, v jeho gramatických formách, ve slovníku, ve fixovaných textech (např. v příslovích), nebo jazykovými formami a texty pouze implikované.“ (Bartmiňski, 1990, cit. v: Vaňková, 2005, s. 51–52).

Při rekonstrukci jazykového obrazu světa se vychází z tzv. přirozeného jazyka, který koresponduje *„se základní lidskou zkušeností, se zkušeností přirozeného světa“*. (Vaňková, 2005, s. 56). Jde o jazyk a z něho vycházející z přirozený styl, který v sobě ukotvuje *„elementární struktury myšlení a percepce světa, spojené s elementárními potřebami člověka v elementárních situacích jeho existence“* (Bartmiňski, 2001b, cit. v: Vaňková, 2005, s. 57).

Tyto základní lidské zkušenosti, základní struktury myšlení a percepce světa jsou mimo jiné ukotveny právě ve frazeologii, kterou budu na základě tohoto teoretického východiska zkoumat.

¹ Variantou může být i antropologická lingvistika, kulturní lingvistika či lingvistika antropologicko-kulturní (Vaňková, 2016, s. 140)

1.4. Frazeologie

Čermák (2007, s. 24) uvádí, že idiomatika a frazeologie je poměrně mladou lingvistickou disciplínou. Je spjatá i s nelingvistickými vědami, a to především s kulturní antropologií a etnologií, hlavně pokud jde o studium přísloví. Přísloví je podle Čermáka (tamtéž) možné označit za „pokladnici národní zkušenosti“². Také Mrhačová (2003, s. 9) o frazeologii uvádí, že „*se v ní odráží zemitost a obrazivá síla národa, jeho myšlenková a jazyková vynalézavost, nápaditost a pohotovost, národní kolorit, ale i generacemi nasťrádaná a předávaná zobecnělá zkušenost (...) a tvoří významnou součást každého národního jazykového bohatství.*“

Podle Mrhačové (tamtéž) se do frazeologie řadí všechny víceslovné útvary, které mají společnou formální i obsahovou ustálenost, závaznost a obraznost. Tím je myšlena celá řada víceslovných pojmenování, od takových, které jsou součástí textu (lexikalizovaná přirovnání a rčení), až po samostatné mikrotexty (lexikalizované charakteristiky, přísloví a pořekadla včetně lidových pranostik).

Mrhačová (2003, s. 9) chápe frazeologickou jednotku (dále FJ) / frazém jako „*formálně i obsahově ustálené, závazné (a tudíž reprodukovatelné) obrazné spojení slov (od spojení dvoučlenných až po mikrotexty) znakové povahy, mající složku sémanticko-funkční (idiomatickou) a výrazovou (v textu vystupuje jako frazém).*“ Dále k FJ uvádí, že tato specifická jazyková pojmenování jsou typická především pro mluvenou řeč a že mohou být nominální i verbální povahy. Kromě již zmíněných vlastností je pro FJ také typická emocionalita, expresivnost a posun lexikálního významu (tamtéž).

Jak jsem již zmínila výše, Mrhačová (2003, s. 13–25) typologicky dělí FJ na: lexikalizovaná přirovnání (to bývá často uvedeno komparátorem³), pořekadla a přísloví, lidové pranostiky. V případě lexikalizovaných přirovnání i pořekadel a přísloví se mohou vyskytovat jak FJ nominální, tak i verbální povahy. Z tohoto dělení budu ve své práci taktéž vycházet.

Mrhačová (2003, s. 11) navíc také pracuje s pojmem *bázové slovo*, kterými jsou v případě jejího česko-polského slovníku frazeologie a idiomatiky zvířata tzv. zooapelativa. V mé práci budou bázovými slovy vybrané rostliny, které budu níže analyzovat.

² Čermák si toto pojmenování vypůjčil od F. L. Čelakovského (1852, cit. v. Čermák, 2007, s. 24).

³ V japonštině jako komparátor může sloužit např. pomocné jméno *jó*, srovnávací partikule *jori* aj.

2 Symbolika vybraných rostlin v japonské kultuře

Rostliny a příroda obecně neodmyslitelně patří k japonské kultuře. Okouzlení jimi nalezneme jak v literatuře, tak i v umění (tušová malba, lakované předměty, dřevořezby atp.). Především z poezie se dále přírodní motivy dostaly i do výtvarného umění a každodenního života (např. vzory na ženském oděvu od období Heian⁴ až po konec období Edo⁵). Avšak důraz při popisu přírody nebyl kladen na to, jaká doopravdy je, nýbrž na to, jaká by měla být, a sice elegantní a harmonická (Shirane, 2012, s. 8). Častým modelem v japonské poezii i v umění všeobecně bylo vyjadřování emocí skrze přírodní motivy (tamtéž), a můžeme se tedy domnívat, že hlavně díky tomu se mezi Japonci ustálily pevné asociace ať už s konkrétní rostlinou, zvířetem, přírodním jevem či ročním obdobím. S rostlinnou symbolikou se můžeme také setkat v tzv. květomluvě (j. *hanakotoba*, 花言葉), která je známá i v našem prostředí.

Rostlinné motivy můžeme nalézt také v japonských jménech, a ačkoliv je jejich zapojení motivováno různě, často bývá spojeno se sdílenou symbolikou daných rostlin. Mezi frekventovaný rostlinný motiv rozhodně patří sakura, a to hlavně v dívčích jménech, kde může symbolizovat mimo jiné dobrosrdečnost, jemnost a vnitřní i vnější krásu. V dívčích jménech se dále můžeme setkat s motivem květu obecně, ale i dalších konkrétních rostlin jako např. s motivem hrušně, meruňky či slunečnice. Kromě toho jsou také časté motivy částí rostlin jako výhonky či listy, které jsou obvykle spojovány s představou zdraví, energie a rychlého růstu. (Barešová, 2015, s. 9–14)

Pro svou práci jsem si vybrala jedny z nejvýznamnějších zástupců rostlin, které se v japonské kultuře vyskytují, a to konkrétně slivoň, sakuru, hortenzii, kosatec, chryzantému, bambus a borovici⁶. Rostliny k analýze jsem vybrala na základě ročních období, do kterých spadají⁷. Při výběru jsem se řídila tím, jestli také mají nějakou kulturní roli, a to ať už se jedná o chryzantému jakožto květ symbolizující císařskou rodinu, nebo v létě všudypřítomnou hortenzii, která se v porovnání s ostatními uvedeným rostlinami stala populární poměrně nedávno. Všechny vybrané rostliny hrají roli v literatuře a/nebo v umění všeobecně, některé jsou také neodmyslitelně spojené s tradičními japonskými svátky (např. svátek chlapců).

⁴ 794–1185.

⁵ 1603–1868.

⁶ Většina z těchto rostlin je také oblíbená a symbolická také v Číně, potažmo v jihovýchodní Asii.

⁷ Kromě bambusu a borovice, které se k žádnému konkrétnímu období nevážou (viz 2.4).

2.1. Jaro: slivoň, sakura

*Slivoň setřásá lupínky květů,
po celé zahradě se rozlétly –
je to snad sníh, jenž se chumelí
z vysokého nebe?*

(Písň z ostrova vážek 2010, s. 49.)

Okouzlení slivoní (*ume*, 梅) převzali Japonci z Číny koncem 7. století a básně slivoní věnované můžeme nalézt již ve sbírce Manjósú z 8. století (Hrdličková, Trnka 2010, s. 56). Slivoň symbolizuje první předzvěst jara – rozkvétá totiž už v únoru, kdy podle lunárního kalendáře přichází nový rok a země ještě bývá pokrytá sněhem. Její bílé květy často bývají v básních přirovnávány ke sněhu. V souvislosti s novým rokem je spojována také proto, že je součástí novoroční výzdoby *kadomacu* (門松), do které patří právě díky tomu, že rozkvétá začátkem roku.

Než se v období Heian staly populárnějšími sakury, byla rozkvetlá slivoň pod vlivem čínské kultury královnou květin; slovo pro květinu (*hana*, 花) bylo tehdy v podstatě synonymem pro *ume* (Hrdličková, Trnka 2010, s. 57). Slivoň je také velmi významnou rostlinou ve výtvarném umění, je jednou z tzv. tří přátel zimy (*šóčikubai*, 松竹梅)⁸, kam se řadí spolu s borovicí a bambusem, a spadá také pod tzv. čtveřici urozených (*šikunši*, 四君子)⁹, kterou tvoří spolu s orchidejí, chryzantémou a bambusem (tamtéž, s. 9).

Plodů slivoně se také využívá v kulinářství, a to jak v čínském, tak i v japonském. Asi nejznámějším pokrmem je nasolená švestka *umeboši* (梅干), která se v Japonsku používá jako častá příloha k rýži, ale je také využívána i k přípravě různých pochutin a dezertů, neobejde se bez ní ani příprava švestkového likéru *umešu* (梅酒) (Hrdličková, Trnka 2010, s. 52).

⁸ Dosl. borovice, bambus, slivoň, překlad „tři přátelé zimy“ je uveden jak v angličtině (Three Friends of Winter), tak i v češtině (např. Hájek, 2002, Hrdličková, Trnka, 2010). Ačkoliv jsem „tři přátele zimy“ uvedla v souvislosti s výtvarným uměním, není vyloučený ani jejich výskyt v poezii. Je taktéž možné vnímat je jako novoroční rostliny díky novoroční výzdobě *kadomacu*, která je tvořena právě bambusem, borovicí a slivoní.

⁹ Jedná se o rostliny spojené s konfucianismem; čtyři urození (v angličtině Four Gentleman nebo Four Noble Ones) odkazují ke čtyřem konfuciánským vzdělančům oplývajícím ctnostmi dokonalého (konfuciánského) muže. Na toto uskupení je navíc také pohlíženo jako na symbol všech čtyř ročních období. (Baird, 2001, s. 77)

*Ve sněhobílé třešni v lijavci nekonečném
Svou barvu ztrácí za květem květ.
A v neúprosném dešti let pozvolna uvadá
I moje krása bývalá.
Nadarmo jsme obě kvetly, náhle mě napadá!
(Ono no Komači, 2011, s. 9)*

Na rozdíl od slivoně, fenomén sakury je spojen s Japonskem už od pradávna. Sakura je zmíněna již v prvních kronikách Kodžiki a Nihonšoki z 8. století, kde je silně asociována s božstvem rýže (Ohnuki-Tierney, 2002, s. 27, sorv. také Cudži, 2017, s. 2). Toto spojení nalezneme i v jedné z etymologických tezí slova *sakura* (viz 3.2.1.), podle které byly její okvětní lístky přibýtkem pro božstvo rýže. Rozkvět sakury proto farmáři starého Japonska vnímali jako znamení k přípravě rýžového pole (Ohnuki-Tierney, 2002, s. 29). Kromě toho byly sakury spojovány také s horskými božstvy, slovem *sakura* se totiž nejčastěji myslela právě horská sakura (*amazakura*, 山桜). I díky těmto asociacím je sakura považována za posvátnou (tamtéž s. 30).

V každodenním životě symbolizuje sakura skromnost, vyrovnanost a vlídnost (Hrdličková, Trnka 2010, s. 106), v poezii však také může představovat ženu a ženskou krásu. V době květu je představitelkou jara, jelikož ale kvete jen krátkou dobu, je také spojována se steskem, pomíjivostí věcí a rychle ubíhajícím časem. (Hrdličková, Trnka 2010, s. 105, 106) Zároveň může symbolizovat předčasnou smrt nebo smrt v mladém věku, zejména ve spojení se samuraji a vojáky.

Během 2. světové války byla posvátná symbolika sakury zneužita k účelům nacionalismu; jednotlivé vojenské oddíly byly pojmenovány podle různých druhů sakur a piloti zvláštních útočných jednotek (*tokubecu kógeki tai*, 特別攻撃隊) dokonce měli na svých letadlech nakreslený okvětní lístek sakury (Ohnuki-Tierney, 2002, s. 31–32).

Obdivování rozkvetlých sakur a slavnosti s ním spojené se nazývají *hanami* (花見, č. „pozorování květů“) a mají své kořeny hluboko v minulosti. První *hanami* bylo uspořádáno již počátkem 9. století císařem Sagou¹⁰. *Hanami* je reflektováno taktéž v literatuře a výtvarném umění (Hrdličková, Trnka 2010, s. 107–108).

Stejně jako *ume*, i sakura je využívána kulinářsky. Nezpracovávají se však její plody, ale do různých pokrmů se přidávají květy či listy sakur. Květy se často nakládají

¹⁰ 786–842.

do soli, čímž se uchová a zvýrazní jejich chuť i aroma, a mohou se používat k přípravě různých pokrmů, nejčastěji rozličných dezertů. Jako náhradu čaje na svatbě se podává tzv. *sakuraju* (桜湯, č. „čaj ze sakury“) (tamtéž s. 106), nápoj připravený jen z květů sakur naložených v soli a zalitých horkou vodou.

2.2. Léto: kosatec, hortenzie

Připadám si jak

Osamělý kosatec

Mezi skvostnými lekníny

V Kvetoucí mokřině –

Takovou lásku jsem ještě nepoznala!

(Manjósú - Deset tisíc listů ze starého Japonska, 2001, s. 257)

Kosatec (*ajame*, sinojap. *šóbu*, 菖蒲 nebo *kakicubata*, 燕子花) je oblíbeným námětem výtvarných děl a tvoří významný prvek květinových kompozic. Kromě toho se odedávna objevuje také na tkaninách, lakovaných a keramických nádobách, stejně jako i na jiných předmětech každodenního použití. (Hrdličková, Trnka, 2010, s. 140) Jako motiv kosatec proslavil Ariwara no Narihira básní¹¹ figurující v Příběhu z Ise, která je inspirována scénérií s nádhernými kosatci rostoucími u řeky. Tato scénérie je hojně vyobrazována ve výtvarných kompozicích a většinou v ní kromě řeky figuruje také dřevěný most. Asociace kosatce s Příběhem z Ise je však tak silná, že někdy i jen samotný kosatec je považován za reprodukci tohoto díla. (Hidaka, 2010, s. 2) Ostatně můžeme na tuto slavnou scénérii narazit i v oblíbené karetní hře *hanafuda* (花札, č. „květinové karty“), ve které se karty dělí podle jednotlivých měsíců v roce a motivů pro ně typických.

Rozdíl mezi druhy *kakicubata* a *ajame* je částečně v tom, v jakém ročním období kvetou; kosatec obecně začíná růst již na jaře a kvete celé léto, proto až do období Muromači¹², kdy editoři básnické sbírky Horikawa hjakušu zařadili květ *kakicubata* do jarních námětů a *ajame* do letních, byl problém zařadit ho jen do jednoho ročního období. V období Muromači se potom definitivně stal rostlinou léta. (Shirane 2012, s. 52–53) Podle Hidaky (2010, s. 2) je *kakicubata* víc spjatá s literaturou a výtvarným uměním (viz

¹¹ 唐衣きつなれにしつましあればはるばるきぬるたびをしぞ思ふ (*karakoromo kicucu nareniši cuma ši areba harubaru kinuru tabi wo ši zo omofu*, ang. „A chinese robe I have worn so often I know it As I do my wife; Having come so far This journey rests heavy on my thoughts.“) (Hidaka, 2010, s. 2., překlad Waka Poetry, 2015 [online]).

¹² 1336–1573.

také kosatec ve zmíněné básni Ariwara no Narihiry), zatímco *ajame* se více pojí se světem duchovním (viz níže).

Kosatec je již od doby Manjósú úzce spjat se svátkem pátého dne pátého měsíce (*ajame/šóbu no hi*, 菖蒲の日, později *tango no sekku*, 端午の節句), který vznikl ze zemědělského zvyku odhánět škodlivý hmyz, plazy a štíry rostlinami s kouzelnou mocí (Hrdličková, Trnka, 2010, s. 139). Kosatec se (spolu s pelyňkem) vplétal do vlasů za účelem zbavení se negativní energie, a taktéž se i s kořínky věšel na převisy střech domů pro to, aby majiteli zajistil zdraví a dlouhověkost (Hidaka, 2010, s. 2). V tento den bylo také zvykem koupat se v lázni, kde na hladině horké vody plavaly voňavé kosatcové listy. Navíc se věřilo, že ve spojení s vodou má kosatec moc ochránit obydlí před požárem. (Hrdličková, Trnka 2010, s. 139) Tento svátek se změnil ze svátku kosatců ve svátek chlapců a v současnosti je známý jako svátek dětí (*kodomo no hi*, 子供の日).

Hidaka (2010, s. 2) ještě dodává, že se vzor kosatce záměrně používal na kožených částech japonské zbroje. Muži ho měli v oblibě díky slovním hříčkám založených na homofonii sinojaponského čtení znaků, kdy výraz *šóbu* může nést nejen význam „kosatec“, ale taktéž „souboj/utkání“ (勝負) či „bojovný duch“ (尚武).

*I na němých stromech a keřích
Najdeš květy měnivých barev
Jako hortenzie – jak mě ten tvůj Moroto
Zmátl šalebnými řečmi!*

(Manjósú -Deset tisíc listů ze starého Japonska, 2001, s. 282)

Hortenzie (*adžisai*, 紫陽花) se v Japonsku pojí především s obdobím dešťů, kdy je v plném květu. Ačkoliv v Japonsku roste po staletí a jsou o ní zmínky již v Manjósú, v básnických sbírkách od Kokinwakašú po Šinkokinwakašú¹³ se vůbec neobjevuje. Populární se stala až v předmoderním období Edo, kdy nastal boom ve vyobrazování letních rostlin. (Hidaka, 2010, s. 2) Hidaka (tamtéž) dále poukazuje na to, že symbolismus hortenzie není ustálený, neboť její bohaté květenství může znamenat prosperitu a vytrvalost, avšak kvůli tomu, že snadno změní barvu květů (podle kyselosti půdy), může také mít negativní obraz proměnlivosti.

¹³ poč. 10.–poč. 13. stol.

2.3. Podzim: chryzantéma

Motýl zestárl

Jeho duše si hraje

V květech chryzantém

(Chrám plný květů, 2011, s. 125)

Chryzantéma (*kiku*, 菊), někdy přezdívána „růže východu“, se do Japonska dostala z Číny v 8. století a je oblíbeným dekorativním motivem už od období Kamakura¹⁴. Byla pěstována nejen pro svou krásu, ale taktéž pro medicínské a kulinářské účely. Je také součástí tzv. čtveřice urozených (viz výše). Chryzantéma je ve východní Asii symbolem dlouhověkosti, ale může také symbolizovat dobrovolně zvolený život v ústraní. Je taktéž spojována s představou života plného radosti, ale i vědomím krátkosti a pomíjivosti bytí. Mluví se o ní také jako o nositelce vitální síly podzimu, je totiž poslední z květin, které odolávají přicházející zimě. (Hrdličková, Trnka, 2010, s. 65–72)

Chryzantéma je neodmyslitelně asociována s kultem slunce, jež její květy připomínají. Především pak žlutá odrůda zvaná *hironiši*, známá svými šestnácti paprskovitě uspořádanými okvětními lístky, se stala symbolem slunce a japonského císaře (tamtéž), přičemž první použití motivu chryzantémy jako symbolu císařské rodiny se datuje do 13. stol (Baird, 2001, s. 75). Podle Shiraneho (2012, s. 44) chryzantéma získala vysoké postavení pro svou eleganci a čistou vůni. Je taktéž spjata se svátkem převzatým Číny, který se slaví v devátý den devátého měsíce a říká se mu svátek chryzantém (*kiku no sekku*, 菊の節句 nebo také *čójó no sekku*, 重陽の節句). Při této příležitosti se popíjelo chryzantémové víno pro dosažení dlouhověkosti. Svátek chryzantém je také oblíbeným motivem v umění zvaným *kiku to sakazuki* (菊と杯, č. „chryzantéma a kalíšek“), který vyobrazuje kalíšek s chryzantémovým vínem a proužek papíru s básní. To odkazuje k aktivitám provozovaným v čase tohoto svátku, tedy pití vína a psaní básní. S tímto motivem se také objevuje v karetní hře *hanafuda* (viz výše) (Baird, 2001, s. 76).

Shirane (2012, s. 41–42) uvádí, že je podzim obdobím, kdy se listy stromů zářivě zbarvují a z polí se sklízí zlatavě vyhlížející obilniny. Slovo pro podzim (*aki*, 秋) je navíc homofonní se výrazem *zářivý* (*aki*, 明), a proto byl podzim do 7. století obdobím spojovaným se zářivými motivy (např. zbarvené listí javoru *momidži*, rozkvetlá

¹⁴ 1185–1333.

chryzantéma). Až pod vlivem čínské poezie se pohled na podzim začal měnit a v 9. století už je vnímán jako období melancholie a smutku.

2.4. Zima: borovice, bambus

*Ze stvolu se vydral
Bambusový výhonek –
Samuraj ve zbrani*

(Chrám plný květů, 2011, s. 52)

Bambus i borovice jsou rostliny, které jsou zelené po celý rok a na rozdíl od výše zmíněných rostlin nejsou spojovány jen s jedním ročním obdobím. Do zimy jsem se je rozhodla zařadit, protože patří do tzv. tří přátel zimy a proto, že jsou hlavní složkou novoroční výzdoby *kadomacu*. Podle Cudžiho (2017, s. 1) bambus s borovicí zastávají pozici novoročních rostlin právě díky jejich zelenému vzhledu, který navazuje dojem stálé vitality.

Bambus (*take*, 竹), ačkoliv vypadá křehce, je velice vytrvalou rostlinou. Hájek (2002, s. 9) se domnívá, že bambus se nejspíš stal jedním z hlavních námětů čínského malířství (a pod čínským vlivem také japonského) pro svou údajnou podobou s čínským písmem. Symbolika bambusu mimo jiné poukazuje také na obecně platné životní postoje a situace: navzdory svému křehkému vzhledu ustojí mnohé nepřízně prostředí či nehody (tamtéž), a zřejmě proto je v Japonsku bambus spojován s mužným odhodláním a neochvějností (Hrdličková, Trnka, 2010, s. 10). Baird (2001, s. 70, srov. také Hrdličková, Trnka, 2010) uvádí, že bambus je díky svému dutému stonku spjatý s taoismem, kde symbolizuje prázdnotu, ze které se princip *tao* rodí a do které se vrací a zaniká.

Mezi časté výtvarné motivy zahrnující bambus (kromě tří přátel zimy a čtyř urozených) patří například tygr v bambusovém houští, bambusové listy pokryté sněhem či bambus s vrabci (tamtéž).

*Už i ta borovice,
Jež shrbená na skalisku roste,
Plná stesku zdá se ti:
Za dlouhá staletí zestárly větve na ní
A celá se jen smutně k zemi sklání.*
(Ono no Komači, 2011, s. 38)

Borovice (*macu*, 松) je jednou z nejtypičtějších rostlin Japonska. Roste v okolí šintoistických svatyní, buddhistických chrámů, je nedílnou součástí japonské scenérie. Je známým symbolem dlouhověkosti, symbolizuje ale také zdraví a výdrž. (Du Cane, 1908, s. 243) Kromě poezie se motiv borovice hojně vyskytuje ve výtvarném umění, ať už se jedná o nástěnné malby, malby na zástěnách (*bjóbue*, 屏風絵) či posuvných dveřích (*fusumae*, 襖絵). Je také neodmyslitelně spojená s divadlem *nó*, kde její malba pokrývá zadní stěnu jeviště (Boháčková, Winkelhöferová, 1987, s. 207).

3 Analýza vybraných japonských rostlin

V této kapitole zpracuji jednotlivé excerpované frazémy s rostlinným komponentem *ume*, *sakura*, *hana*, *ajame*, *kakicubata*, *adžisai*, *kiku*, *macu* a *take*. Nejdříve uvedu etymologii japonského názvu těchto rostlin, následně jejich slovníkové definice, frazeologii, a poté se budu věnovat rozboru frazémů, v nichž názvy zvolených rostlin figurují. Každý frazém budu analyzovat následovně: nejdříve uvedu jeho doslovný překlad do češtiny, a poté uvedu jeho význam. K frazémům uvádím a překládám i příklady použití čerpané z použitých frazeologických slovníků, pokud v nich příklad užití byl uveden (viz níže). U některých frazémů také uvádím jejich synonyma.

V této části práce budu čerpat z japonských výkladových slovníků Kódžien (2008), Daidžirin (2006), Daidžisen (2006) a Nihongo kokugo daidžiten (2001, dále jen NKD), dále z Velkého etymologického slovníku japonštiny (2005, dále jen VESJ) a z japonských frazeologických slovníků Nihongo no kanjó hjógen (1992, dále jen NKH), Reikai kanjóku džiten (1992, dále jen RKD) a Reikai gakušú kotowaza džiten (2002, dále jen RGKD).

3.1. Slivoň

3.1.1. Etymologie

Ve VESJ (2005, s. 193) je definice slova *ume* (梅) rozdělena do deseti částí. Ve třech tezích je tento lexém dáván do souvislosti se změnou výslovnosti jiných výrazů, konkrétně:

- změnou výslovnosti slova *me* (梅) nebo z čínské výslovnosti slivoně *méi* [*muəi*]
- změnou výslovnosti slova *umase* (熟, č. „zrát/dozrát“)
- změnou výslovnosti slova *umi* (大実, č. „velké plody“).

V dalších čtyřech tezích je uveden možný vznik slova *ume* zkrácením jiných slov, konkrétně těchto:

- *ucukušikumezurašiki* (ウツクシクメヅラシキ, č. „krásný a vzácný“)
- *uzume* (珍目 ; č. „vzácný na pohled/poměrně vzácný/úžasný na pohled/obdivuhodný“)
- *ukime* (浮目) – z významu „květ, který zapomíná na zimu a vypadá radostně, j. *ukiuki* (浮き浮き)“

- *umumi* (熟実, č. „zralé plody“).

V další etymologické tezi je uvedeno, že se možná *ume* dříve psala 烏梅 (č. dosl. „havraní/černá slivoň“) ¹⁵. V následující tezi je poté uvedeno, že by se mohlo jednat o zkrášlující výraz (předponu) a jiné použití slova *ube* (宜, č. „skutečný/opravdový“). Jako poslední je v citovaném etymologickém slovníku uvedena teze, podle které výraz *ume* vznikl z významu homofonního slova *ume* (愛目, č. „krásný na pohled“). Ve VESJ (2005, s. 193) je také uvedeno, že ze všech těchto tezí je nejpravděpodobnější první zmíněná, tedy že slovo *ume* vzniklo z výslovnosti slova *me* nebo z čínské výslovnosti tohoto výrazu.

3.1.2. Slovníkové definice

Významová definice slova *ume* je v japonském výkladovém slovníku Kódžien (2008) rozdělena na tři části, ve slovnících Daidžirin (2006) a Daidžisen (2006) na čtyři, přičemž tři části se shodují ve všech zmíněných slovnících.

V první části je vždy uvedena botanická definice slivoně (*Prunus mume*). Jedná se o listnatý opadavý strom z čeledi růžovitých, rodu sakura. Rozkvétá brzy na jaře a její květy jsou bílé, růžové či červené s pronikavou vůní. Ve slovníku Kódžien (2008) je uvedeno, že především v poezii období Heian byla vůně slivoní opěvována. Květy slivoně mají pět okvětních lístků, které rostou v jednoduchém nebo plném, vícevrstevném květu.

Listy slivoně jsou oválného tvaru se zubovaným okrajem, borka stromu je hnědočerné barvy. Plody kulovitěho tvaru dozrávají v červnu a jsou velmi kyselé. Používají se k výrobě *umeboši* (梅干し, č. „švestka naložená v soli“) či *umešu* (梅酒, č. „švestkový likér“), nezralé jsou však v syrovém stavu jedovaté.

Slivoň se do Japonska dostala z Číny ve starověku jakožto okrasný strom. Ve slovníku Daidžisen je uvedeno, že existuje více než tři sta druhů slivoní, které se dělí na divoké (*jabai*, 野梅), červené (*kóbai*, 紅梅) a *bungo ume* (豊後梅, pocházející z provincie Bungo¹⁶).

V druhé části významové definice je slovo *ume* uvedeno jakožto označení tradičních rodových znaků, tzv. *kamon* (家紋)¹⁷, na kterém jsou vyobrazeny květy slivoně (viz Obr. příloha 1). Ve třetí části je výraz definován jako *ume gasane* (梅襲), jarní

¹⁵ Černá může odkazovat k barvě plodu či kmene stromu, který je tmavě hnědý až černý (viz 3.1.2.). Dnes se tato složenina čte *ubai* a jedná se o černý plod, který byl v nezralém stavu vysušen a následně vyuzen, čímž získal černou barvu. V tradiční čínské medicíně je používán jako lék proti průjmům, k likvidaci hmyzu, kromě toho může sloužit také jako barvivo (Daidžisen, 2006).

¹⁶ Dnešní prefektura Óita na ostrově Kjúšú.

¹⁷ Někdy také *mondokoro* (紋所).

barevná kombinace vrstvaného kimona období Heian. Konkrétně se jedná o kombinaci bílého líce a červenohnědého rubu nebo tmavě rudého líce a světle růžového rubu (viz Obr. příloha 2). Jako poslední významová definice je ve slovnících Daidžirin (2006) a Daidžisen (2006) uvedeno, že lexém *ume* označuje plod slivoně, švestku.

3.1.3. Frazeologie

Frazémů s bázovým slovem *ume* uvádím šest, přičemž ve většině případů se jedná o přísloví nominální povahy.

- 梅に鶯 (*ume ni uguisu*); dosl. č. „cetie trojhlasá na slivoni“ (RGKD, 2002, s. 52)
Význam: představuje harmonickou dvojici (motiv používaný v umění); věci, které k sobě patří
Syn.: 竹に雀 (*take ni suzume*, č. „vrabec na bambusu“), 紅葉に鹿 (*momidži ni šika*, č. „jelen s javorem *momidži*“), 竹に虎 (*take ni tora*, č. „bambus s tygrem“), 松に鶴 (*macu ni curu*, č. „jeřáb na borovici“)
- 梅は食うとも核食うな、中に天神寝てござる (*ume wa kuu to mo sane kuuna naka ni tendžin netegozaru*); dosl. č. „když jíš švestku, nejez ji i s peckou, uvnitř spí Tendžin“¹⁸ (NKD, 2001, s. 442)
Význam: pecka švestky i samotná nezralá švestka jsou jedovaté, proto by se neměly jíst
- 梅は花の兄菊は花の弟 (*ume wa hana no ani kiku wa hana no otóto*); dosl. č. „slivoň je starším bratrem květiny, chryzantéma je mladším bratrem květiny“ (NKD, 2001, s. 442)
Význam: květ sakury¹⁹
- 梅と桜 (*ume to sakura*); dosl. č. „slivoň a sakura“ (NKD, 2001, s. 442)
Význam: vícero krásných nebo dobrých věcí u sebe

¹⁸ Na základě legendy v peccce švestky přebývá duše boha písemnictví, vzdělanosti a kaligrafie, Tenmana Tendžina (Sugawary no Mičizaneho), který údajně za svého života zbožňoval slivoně. Když člověk pecku sní, tak podle této legendy zapomene písmo (NKD, 2001, s. 442).

¹⁹ Jeden z reprezentativních květů Japonska (již výše jsem zmínila, že slovo pro květ je synonymem pro květ sakury), stejně jako slivoň a chryzantéma. Sakura navíc rozkvétá po slivoni a před chryzantémou, což se pravděpodobně stalo motivací pro vznik tohoto rčení.

- うめ桜 (*ume sakura*); dosl. č. „slivoň, sakura“ (NKD, 2001, s. 441)
Význam: květy reprezentující jaro
- 梅田枇杷麦 (*ume ta biwa mugi*); dosl. č. „slivoň, rýžové pole, mišpule, obilí“ (NKD, 2001, s. 441)
Význam: když má slivoň mnoho plodů, bude bohatá úroda rýže, když má mišpule mnoho plodů, bude bohatá úroda obilí

3.1.4. Shrnutí: *ume*

V uvedených frazémech s bázovým slovem *ume* je vidět reflexe jak základních slovníkových významů (rostlina rozkvétající na jaře: 梅は花の兄菊は花の弟, うめ桜), tak i symboliky, kdy slivoň symbolizuje krásu (梅と桜). Setkáme se zde i s odrazem legendy a svým způsobem také posvátností slivoně, a to ve frazému 梅は食うとも核食うな、中に天神寝てござる, který odkazuje na boha písemnictví, vzdělanosti a kaligrafie. Jeden z uvedených frazémů se také dá považovat za pranostiku, konkrétně 梅田枇杷麦.

3.2. Sakura

3.2.1. Etymologie

Ve VESJ (2005, s. 542–543) je definice slova *sakura* (桜) rozdělena do třinácti částí. Téměř ve všech tezích se jedná o změnu výslovnosti či zjednodušení jiných slov, přičemž se často jedná o výrazy obsahující znak 咲 (*saku*) s významem *kvést*. Ojediněle se v tomto významu objevuje také znak 開 (*hiraku*, č. „otevřít se/vykvést“). V jednotlivých etymologických tezích, v nichž je řeč o vzniku slova *sakura* zjednodušením jiných slov, jde o tato původní slova:

- *sakimuragaru* (咲簇 č. „shluk rozkvetlých květů“)
- *sakiura* (咲麗 č. „nádherně vykvést“)
- *sakihaja* (咲光映 č. „květina, která vyniká svou krásou nad všemi ostatními květinami“), přičemž v tomto případě se nejedná jen o zjednodušení výrazu, ale také o změnu jeho výslovnosti
- *sakehiraku* (割開 č. „rozevřít se/rozkvést“).

V tezích o vzniku slova *sakura* na základě změny výslovnosti či fonetické změny jsou uvedeny následující původní výrazy:

- *sakuru* (裂, č. dosl. „roztrhnout se“), jako zdůvodnění je ve VESJ uvedeno, že kůra stromu sakury praská napříč (2005, s. 542)
- *sakuwau/sakuó* (開王, č. „rozkvetlý král“)
- *saki* (幸, č. „štěstí“) kromě fonetické změny v tomto případě došlo ještě k připojení slabika *ra* mající původ ve slově *hanakazura* (花かづら, č. „věneček z květů“).

Ve dvou tezích se dále vyskytuje spojitost s božstvy japonského panteonu. Podle jedné z těchto tezí slovo *sakura* vzniklo změnou výslovnosti výrazu *sakuja* (咲耶 či 開耶), přičemž tento výraz pochází ze jména šintoistické bohyně Konohanasakujahime (木花咲耶姫 či 木花開耶姫, č. „Princezna kvetoucích stromů²⁰“, jenž je považována za duši sakury).

Další etymologická teze dává slovo *sakura* do souvislosti s božstvem obilí a to tak, že slabika *sa* pochází se slova *sagami* (田神, č. „božstvo obilí“) a *kura* vychází se slova označující místo, kde božstvo přebývá (座, j. *kura*, č. „sídlo/obydlí“). *Sakura* je tedy místo, kde sídlí božstvo obilí.

V následující etymologické tezi je uvedeno, že výraz *sakura* je odvozen od slova *sakikumoru* (咲曇, č. „kvést“ + „být zataženo“), protože přibližně v době, kdy kvetou sakury, je lehce zataženo. V další tezi je vznik substantiva *sakura* vysvětlen připojením sufixu *-ra* ke slovesu *saku* (咲く). V poslední tezi je v citovaném slovníku uvedeno, že slovo *sakura* je složeno z významů několika slov vyjadřujících, v čem sakura výrazně vyniká nad ostatními květy, a to následovně: *sa* vyjadřuje pronikavou intenzitu objevení se/zjevení se něčeho, *ku* vyjadřuje stav rozdělení se a *ra* vyjadřuje stav otevření.

3.2.2. Slovníkové definice

První významová definice ve všech použitých výkladových slovnících (Kódžien, 2008, Daidžirin, 2006, Daidžisen, 2006) sestává z botanické definice, kde je uvedeno, že sakura spadá do stejnojmenného rodu patřícího do čeledi růžovitých. Jedná se o listnatý opadavý strom nebo v některých případech také druh keře. Rozkvétá na jaře bílými a růžovými květy, ve slovníku Daidžirin (2006) je navíc uvedeno, že buď rozkvétá ještě před vyrašením listů, nebo současně s nimi. Ve všech výše uvedených výkladových slovnících je dále uvedeno, že ačkoliv se sakury vyskytují taktéž v Číně a Himalájích,

²⁰ *Kodžiki: kronika dávného Japonska*. Přeložil Karel FIALA. Praha: ExOriente, 2012. ISBN 978-80-904246-9-2, s. 118.

v Japonsku jich roste nejvíce. Existuje také poměrně velké množství kultivarů, přičemž podle definice uvedené ve slovníku Daidžirin (2006) se v Japonsku sakury pěstují již od období Nara²¹.

Dále je ve výše zmíněných významových slovnících uvedeno, že od nepaměti je v Japonsku sakura nazývána královnou květin. Kdysi slovo *hana* (花, č. „květ/květina“) bylo dokonce synonymem pro sakuru²². Ve slovnících je toto zdůvodněno také tím, že je sakura považována za národní květ Japonska. Mezi známé druhy patří například *jamazakura* (山桜, *Cerasus yamasakura*), *somei jošino* (染井吉野, *Cerasus ×yedoensis*), *óšimazakura* (大島桜, *Cerasus speciosa*) a další.

Dále použité výkladové slovníky zmiňují také různá využití sakury, například že se sakurové dřevo používalo k výrobě nábytku, lodí a rozličných nástrojů, a mimo jiné bylo také používáno pro výrobu dřevěných štočkových forem pro dřevořez. Květy sakury jsou nakládány do soli a následně používány k výrobě tzv. *sakuraju* (桜湯, č. „čaj ze sakury“), listy se používají k balení růžových rýžových koláčků tzv. *sakura moči* (桜餅). Jedlé plody sakury se nazývají *sakuranbo* (桜桃), avšak ty plodí pouze západní odrůda třešně. Jako poslední využití sakury je ve slovnících uvedena borka stromu, kterou využívá tradiční čínská medicína k léčbě kašle.

V druhé části významové definice je slovo *sakura* uvedeno jako zkrácený výraz pro růžovou barvu, *sakura iro* (桜色, č. dosl. „barva sakury“). V další části významové definice je výraz *sakura* definován, jakožto označení pro barevné kombinace vrstveného kimona, tzv. *sakura gasane* (桜襲), konkrétně se jedná o kombinaci bílého líce a červeného rubu (viz Obr. příloha 2).

Ve čtvrté významové definici je sakura uváděna jako označení tradičních rodových znaků *kamon*, na kterém může být vyobrazen samotný květ sakury nebo květ s listovým (viz Obr. příloha 3).

V páté významové definici je uvedeno, že slovo *sakura* slouží také jako jiné označení pro koňské maso (桜肉, *sakura niku*), údajně kvůli jeho barvě.

Ve výkladových slovnících je též zmíněno, že výraz *sakura* funguje jako označení pro nastrčenou osobu v divadle *kabuki*, která měla za úkol nadchnout dav a celkově tak přispět k lepší atmosféře hry, přičemž na oplátku tato osoba nemusela platit vstupné.

²¹ 710–784.

²² Tento vztah je v japonštině patrný dodnes, např. termín *hanami* (viz 2.1.).

Odtud pochází označení člověka, který se zná s majitelem obchodu a snaží se mu přilákat zákazníky tím, že se sám vydává za spokojeného zákazníka.

V poslední významové definici, se však nachází jen ve slovníku Kódžien (2008), je uvedeno, že lexém *sakura* je v žargonu označení pro rušnou či nákupní část města.

3.2.3. Frazeologie

Frazémy s bázovým slovem *sakura* uvádím dva, přičemž se jedná o jednu lexikalizovanou charakteristiku a jedno verbální rčení. Do tohoto výčtu jsem také zařadila čtyři frazémy s komponentem *hana* (花), na základě vztahu *hana* = *sakura* (viz výše) a jeho zjevné reflexi v uvedených rčenicích.

- さくら (*sakura*); dosl. č. „sakura“ (NKH, 1992, s. 171)

Význam: falešný zákazník (najatý prodávčem/majitelem podniku pro přilákání skutečných zákazníků)

Př.: アイスクリーム屋さんの前の長い列が、実は大半がお店に雇われたさくらであることが明らかになった。 (*Aisukurímujasan no mae no nagai recu ga, džicu wa taihan ga omise ni jatowareta sakura de aru koto ga akiraka ni natta.*) č. „Ukázalo se, že dlouhá řada před obchodem se zmrzlinou je z velké části tvořená falešnými zákazníky, které si tento obchod najal.“ (NKH, 1992, s. 171)

- 三日見ぬ間の桜 (*mikka minu ma no sakura*); dosl. č. „tři dny neviděná sakura“ (RKD, 1992, s. 492, RGKD, 2002, s. 344)

Význam: jen na chvíli sejde z očí a najednou dojde k obrovské změně

Př.: 一月ばかり旅行して帰宅したら、三日見ぬ間の桜で、駅前に新しい店ができていた。 (*Hitocuki bakari rjóko šite kitaku šitara, mikka minu ma no sakura de, eki mae ni atarašii mise ga dekiteita.*) č. „Byl jsem na cestách jen jeden měsíc, a když jsem se vrátil domů, tak před nádražím mezitím vyrostl nový obchod.“ (RGKD, 2002, s. 344)

Syn.: 世の中は三日見ぬ間に桜かな (*jo no naka ha mikka minu ma ni sakura kana*)²³

²³ Původní báseň, ze které je toto přísloví odvozeno.

- 一花咲かせる (*hitohana sakaseru*); dosl. č. „nechat rozkvést jednu květinu“ (NKH, 1992, s. 174, RKD, 1992, s. 487, RGKD, 2002, s. 308)

Význam: na chvíli/dočasně zazářit (jako květina, která vykvete, ale brzo opadá)

Př.: もう一花咲かせてから引退したい。 (*Mó hitohana sakasete kara intai šitai.*)

č. „Chci jít do důchodu až poté, co ještě na chvíli zazářím.“ (RGKD, 2002, s. 308)

Syn.: 一花咲かす (*hitohana sakasu*)
- 両手に花 (*rjóte ni hana*); dosl. č. „v každé ruce květina“ (NKH, 1992, s. 174, RKD, 1992, s. 269, RGKD, 2002, s. 392)

Význam: 1) být doprovázen/být obklopen dvěma krásnými ženami, získat dvě krásné věci; 2) získat ve stejnou dobu dvě hodnotné věci, dvojité štěstí

Př. 1): 「おや、両手に花ですね」「いやですね、冷かさないでください。女房と娘と一緒に買い物なんですよ」 (, *Oja, rjóte ni hana desu ne.* “ „*Ija desu ne, hijakasanaide kudasai. Njóbó to musume to iššo ni kaimono nan desu jo.*“) č. „Páni, z každé strany krasavici!“ „Ale jděte, neutahujte si ze mě. Jen jsem na nákupech s ženou a dcerou.““ (NKH, 1992, s. 174)

Př. 2): 優勝と結婚を手にしてまさに両手に花だ。 (*Júšó to kekkon o te ni šite masa ni rjó te ni hana da.*) č. „Zvítězil a oženil se, vskutku dvojité štěstí!“ (tamtéž)
- 花と散る (*hana to čiru*); dosl. č. „uvadnout/opadat jako květ“ (NKH, 1992, s. 173)

Význam: zemřít mladý, zejm. zemřít ve válce

Př.: 戦争で花と散った志願兵の中には、十代の若者も多かった。 (*Sensó de hana to čitta šiganhei no naka ni wa, džúdai no wakamono mo ókatta.*) č. „Mezi dobrovolnými vojáky, kteří padli ve válce, byli i náctiletí mladíci.“ (tamtéž)
- 花も恥じらう (*hana mo hadžiraó*); dosl. č. „i květina se zastydí“ (RKD, 1992, s. 185, RGKD, 2002, s. 294)

Význam: přívlastek pro krásnou ženu ve významu „nádherná/překrásná“

Př.: 盛装してパーティー会場に現れた彼女は、花も恥じらう美しさであった。 (*Seisó šite páti kaidžó ni arawareta kanodžo wa, hana mo hadžiraó ucukušisa de atta.*) č. „Když se celá vystrojená objevila na večírku, vypadala opravdu překrásně.“ (RKD, 1992, s. 185)

Př.: 花も恥じらう 17 歳。 (*Hana mo hadžiraó džúnana sai.*) č. „Nádherná sedmnáctka.“

3.2.4. Shrnutí: *sakura*

Uvedené frazémy ukazují, jak jsou v nich reflektovány základní významy slova *sakura*, a to především synonymním vztahem *hana* = *sakura* (např. 花と散る). Jedna z významových definic slova *sakura* je ve slovníku NKH (1992, s. 171) uvedena přímo jako frazém s významem „falešný/nastrčený zákazník“ (さくら). Pokud jde o symboliku, ve frazeologii s komponentem *sakura* a *hana* je reflektována především krása (花も恥じらう, 両手に花), pomíjivost a rychle ubíhající čas (三日見ぬ間の桜) a předčasná smrt (花と散る).

3.3. Kosatec

V Japonsku existují tři druhy kosatců: jsou to *ajame* (菖蒲, *Iris sanguinea*), *kakicubata* (燕子花・杜若, *Iris laevigata*) a *hanašóbu* (花菖蒲, *Iris ensata*). Ve své analýze se zaměřím na první dva druhy, protože v japonské kultuře hrají důležitou roli (viz 2.2.).

3.3.1. Etymologie

Ve VESJ (2005, s. 88) je definice výrazu *ajame* rozdělena do šesti částí. Dvě z těchto tezí vycházejí z předpokladu, že kosatec byl do Japonska importován z kontinentu. V jednom případě se mluví o rodu Ajabe (漢部) z Číny, který nejspíš tuto rostlinu do Japonska přivezl ve starověku a z jehož jména mohl být název květiny odvozen. Druhá teze mluví o ženách zvaných *ajame* (漢女), které patřily mezi obyvatele Číny a/nebo Korejského poloostrova, kteří se ve starověku usídlili v Japonsku. Tyto ženy tkaly oděvy z travin pomocí technologií z kontinentu. Tato teze může taktéž souviset s další tezí, jež tvrdí, že označení pro kosatec pochází ze slova pro vzor *ajame* (文目) a to proto, že připomíná diagonální vzor objevující se na povrchu věcí. Může tedy odkazovat jak ke vzoru na oblečení, tak i ke vzoru tvořenému žilkováním na samotné rostlině.

Další dvě etymologické teze vycházejí ze vzhladu kosatce. V první tezi je uvedeno, že slovo *ajame* pochází ze dvou výrazů: adjektiva *azajaka* (あざやか, č. „zářivý/jasný“) a slovesa *mieru* (見える, č. „vidět“) a to proto, že je kosatec na pohled daleko krásnější

než ostatní rostliny. Podle další teze mohlo slovo *ajame* vzniknout z výrazu *awaja* (アハヤ), citoslovce vyjadřujícího údiv, v tomto případě nad dokonalostí této květiny. Při pohledu na ni si lidé nemohou pomoci než chtít ji hýčkat a obdivovat.

Poslední teze vychází z indické legendy o ženě s věnečkem z kosatců na hlavě, která se následně proměnila v hada. Jelikož v období Heian byl had označován také výrazem *ajame*, vychází se v této tezi z toho, že se označení přeneslo ze zvířete na květ, z něhož měla žena upletený věneček.

V případě výrazu *kakicubata* jsou ve VESJ (2005, s. 305) uvedeny tři etymologické teze. První z tezí tvrdí, že toto označení vzniklo změnou výslovnosti slova *kakicukehana* (搔付花, č. „květina používaná pro barvení nebo přidání barvy na nějaký objekt“). Významem odpovídá slovu *kakicuke* (書付, č. „psát/kreslit“ + „být přidán k“) *bata*, kde *bata* nejspíš odpovídá slovu *hana* (花). Ve slovníku je však taktéž uvedeno, že tato teze je problematická z hlediska změny výslovnosti – jen stěží je možné se domnívat, že by v jednom slově došlo k tolika změnám (tamtéž).

V další tezi se vychází z domněnky, že označení *kakicubata* vzniklo z významu slova *kakericubabana* (翔燕花, č. dosl. „květ vyšponované vlaštovky“) a to proto, že květ údajně tvarem připomíná „vyšponovanou“ vlaštovku. V poslední tezi je uvedeno slovo *kakicubata* (垣端, č. „plot“ + „okraj/blízkost“) ve významu květiny rostoucí hned vedle plotu či pod ním.

3.3.2. Slovníkové definice

Na prvním místě významové definice slova *ajame* je ve slovnících Kódžien (2008), Daidžirin i Daidžisen (2006) uvedena botanická definice, kdy je ve slovnících shoda v tom, že se jedná o rostlinu kvetoucí začátkem léta. *Ajame* má úzké listy a kvete fialovou nebo bílou barvou (typicky je však zobrazována s fialovými květy). Běžně se vyskytuje na loukách, avšak pěstuje se i jako okrasná rostlina v parcích a zahradách.

V druhé části je význam výrazu *ajame* definován jako staré označení pro puškvorec *šóbu* (菖蒲, jelikož je znakový zápis shodný s *ajame*, v současnosti se pro odlišení u obou slov používá spíše zápis v katakaně). Dále je kosatec definován jako název jedné z letních barevných kombinací kimona s krátkými rukávy (*kosode*), u které je líc modrý a rub růžový. Jako poslední významová definice lexému *ajame* je ve slovnících uvedena jakožto archaické označení pro hada (viz výše).

V případě slova *kakicubata* dělí všechny slovníky Kódžien (2008), Daidžirin (2006) i Daidžisen (2006) definici do tří částí. První, tedy botanická definice se téměř

shoduje s botanickou definicí *ajame*. Taktéž se jedná o rostlinu kvetoucí začátkem léta s fialovými či bílými květy, na rozdíl od *ajame* však roste převážně v mokřinách, ve vlhkém prostředí. Ovšem stejně jako *ajame* i *kakicubata* je pěstována jako okrasná rostlina. Vzhledově se liší především tvarem listů, které jsou v případě kosatce *kakicubata* poměrně široké a postupně se zužující směrem nahoru. V této části je ve slovnících Kódžien (2008) a Daidžisen (2006) taktéž uvedeno, že se květy tohoto druhu kosatce používaly k barvení látky, na základě čehož se této květině kdysi říkalo *kakicukebana* (viz výše).

V druhé části významové definice je výraz *kakicubata*, stejně jako *ajame*, definován jako název pro jednu letní barevnou kombinaci *kosode*, v tomto případě je rub světle zelený a líc světle fialový (viz Obr. příloha 2). Ve třetí definici je *kakicubata* uváděna jako název pro rodové znaky *kamon*, v jejichž designech jsou použity jak květy, tak i listy kosatce (ne nutně vždy dohromady, květy se objevují i samostatně, viz Obr. příloha 4).

3.3.3. Frazeologie

Frazémy s komponentem *ajame* a/nebo *kakicubata* uvádím dva. V obou případech se jedná o nominální rčení.

- いずれが菖蒲(か)杜若 (*izure ga ajame ka kakicubata*); dosl. „*ajame* nebo/*kakicubata*“ (NKH, 1992, s. 171, RGKD, 2002, s. 28)

Význam: jedna je hezčí než druhá, je těžké si mezi nimi vybrat

Př.: うわあ、みなさんすてきな和服姿で美しいこと。いずれが菖蒲杜若という風情ですね。(Uwá, minasan sutekina wafuku sugata de ucukušii koto. *Izure ga ajame kakicubata to iu fuzei desu ne.*) č. „Páni, oblečené do kimona jste všechny nádherné. Jedna hezčí než druhá!“ (NKH, 1992, s. 171)

- 十日の菊六日の菖蒲 (*tóka no kiku muika no ajame*) „desátého chryzantéma, šestého kosatec“ (NKH, 1992, s. 172, RKD, 1992, s. 403, RGKD, 2002, s. 350)

Význam: už je pozdě

Př.: 締め切りが過ぎてから申し込まれても、十日の菊六日の菖蒲なんだよね。(Šimekiri ga sugite kara móšikomarete mo, *tóka no kiku muika no ajame nanda jo ne.*) č. „Už je po uzávěrce, proto i když to odevzdáte, tak už je pozdě.“ (NKH, 1992, s. 172)

Syn.: 六日の菖蒲十日の菊 (*muika no ajame tóka no kiku*), 六日の菖蒲 (*muika no ajame*)

3.3.4 Shrnutí: *ajame*, *kakicubata*

Ve frazeologických slovnících, se kterými jsem pracovala výrazy *ajame* a *kakicubata* nejsou ve příliš zastoupeny. Frazém いずれが菖蒲か杜若 odkazuje jednak k symbolice a botanickým definicím těchto rostlin, avšak především vychází z jejich vzájemné podobnosti – jsou si natolik podobné, že se nedá s přesností určit krásnější z těchto dvou. Frazém 六日の菖蒲十日の菊 odkazuje přímo ke svátku kosatců (*ajame no hi*), který připadá na pátý den pátého měsíce.

3.4. Hortenzie

3.4.1. Etymologie

Ve VESJ (2005, s. 50) je pro výraz *adžisai* (紫陽花) uvedeno sedm etymologických tezí. Všechny tyto teze vycházejí ze vzhledu hortenzie, především z modré barvy a velké množství jejích květů. Podle etymologických tezí označení *adžisai* vzniklo z těchto původních slov následovně:

- zjednodušením a zkrácením slova *azusai* (アヅサキ), kde *azu* je *acu* (集, č. „shluk/shromáždění“) a *sai* je zkráceno z *saai* (真藍, č. „opravdová/skutečná modrá“), přičemž je ve Velkém etymologickém slovníku japonštiny (tamtéž) uvedeno, že tato teze je nejpravděpodobnější z uvedených
- z významu slova *adžisai* (味狭藍, č. „mající vnitřní kouzlo/šarmantní“ + „plná/sytá modrá“)
- zkrácením výrazu *adasai* (アダアキ, č. „dočasný/nestálý“ + „modrá“)
- zjednodušením slova *adžisahai* (鴨多率, č. „kachna“ + „mnoho“ + „celek“), protože hortenzie kvete v hustých květenstvích
- zkomolením slova *acusaki* (厚咲, č. „bohatě kvést“) nebo změnou výslovnosti slova *acuai* (厚藍, č. „sytá/bohatá modrá“)
- zjednodušením a změnou výslovnosti výrazu *usuai* (薄藍, č. „světle modrá“)
- změnou výslovnosti slov *acu* (当・集, č. „shluk“) + *fusa* (総, č. „trs/shluk/střapec“) + *ai* (藍, č. „modrá“).

3.4.2. Slovníkové definice

Všechny japonské výkladové slovníky, se kterými jsem pracovala (Kódžien, 2008, Daidžirin, 2006, Daidžisen, 2006) uvádí pro slovo *adžisai* pouze botanickou definici, podle které se jedná o opadavou okrasnou dřevinu čeledi lomikamenovitých, vypěstovanou z kultivaru *gakuadžisai* (額紫陽花, *Hydrangea macrophylla*). Dorůstá do výšky jednoho až jeden a půl metru, má široké listy oválného tvaru, které jsou na stonku uspořádány vstřícně. Kvete začátkem léta v květenství kulovitěho tvaru, které je tvořené množstvím malých kvítků o čtyřech okvětních lístcích. Na základě toho se hortenzii někdy také říká *johira* (四葩・四片, č. „čtyři okvětní lístky“). Barva květů se může měnit od světle modré, přes tmavě fialovou až po světle růžovou, čímž si hortenzie vysloužila přezdívku *šičihenge* (七変化, dosl. č. „sedm proměn“). Ve slovníku Kódžien (2008) je navíc uvedeno, že květy hortenzie se v medicíně používají ke snížení horečky a její listy jsou využity jako antimalarikum.

3.4.3. Frazologie

Ve frazeologických slovnících, se kterými jsem pracovala, nebyl uveden ani jeden frazém s bázovým slovem *adžisai*.

3.4.4 Shrnutí: *adžisai*

Jelikož se v uvedených frazeologických slovnících nevyskytují frazémy s komponentem *adžisai*, nelze provést analýzu tohoto výrazu. Ačkoliv symbolika hortenzie není v japonštině ustálená, na etymologických tezích i slovníkové definici je zjevné, odkud vychází její možné významy (prosperita a vytrvalost, ale i proměnlivost, viz 2.2.).

3.5. Chryzantéma

3.5.1. Etymologie

VESJ (2005, s. 385) dělí definici slova *kiku* (菊) na šest částí. V první tezi je uvedeno, že čtení tohoto slova vzniklo na základě čínského čtení znaku pro chryzantému. Podle dalších dvou tezí bylo *kuku* archaické čtení slova *kiku*. Zatímco v jedné tezi je napsáno jen toto, v druhé je dále vysvětleno, že toto čtení pochází ze slovesa *kukuru* (ククル, č. „spojovat/svazovat“), případně z tvaru *kukuri*, a to proto, že květ chryzantémy spojuje mnoho menších okvětních lístků do jednoho těsně spjatého mnohokvětého útvaru.

Podle dalších dvou tezí mohlo slovo *kiku* vzniknout z významu jiných slov, konkrétně *kaku* (香薰, č. „vůně“) či *kibanagusa* (黄花草, č. „žlutý květ“).

V poslední části etymologické definice je uvedeno, že slovo *kiku* vzniklo z významu slova *sukuu* (掬う, sinojap. *kiku*, č. „nabrat tekutinu/vyjmout něco z (povrchu) vody rukou/sít'kou/atd.“), protože tvarem květu připomíná ruku nabírající tekutinu do dlaně.

3.5.2. Slovníkové definice

V první části významové definice slova *kiku* je ve všech slovnících, s nimiž jsem pracovala uvedena botanická definice chryzantémy. Jedná se o trvalku stejnojmenného rodu spadající do čeledi hvězdnicovitých. Kvete především na podzim bílou, žlutou, růžovou či červenou barvou. Existuje poměrně mnoho druhů, které se dělí podle velikosti na malé, střední a velké. Ty se potom dále dělí podle tvaru květů na *acumono* (厚物, plné vícevrstvé květy), *kudamono* (管物, s trubicovitými okvětními lístky) a *hiromono* (広物, jednoduché jednovrstvé květy). Do Japonska byla chryzantéma dovezena ve starověku z Číny a pěstuje se především k okrasným účelům, avšak protože jsou její okvětní lístky jedlé, je pěstována i za účelem konzumace. Ačkoliv se jedná o rostlinu dovezenou z Číny, ve slovníku Daidžisen (2006) je uvedeno, že se jedná o jednu z rostlin reprezentujících Japonsko. V této části definice je ještě ve slovníku Kódžien (2008) zmíněno, že chryzantéma patří spolu se slivoní, bambusem a orchidejí mezi tzv. „čtveřici urozených“ (*šikunši*, 四君子).

V další části je slovo *kiku* definováno jako podzimní barevná kombinace vrstveného kimona, *kiku gasane* (菊襲), kde líc je bílý a rub fialový, modrý nebo vínový (viz Obr. příloha 2). Ve třetí části definice je výraz *kiku* jiným názvem pro rodový znak *kamon*, který vyobrazuje květy nebo listy chryzantémy (viz Obr. příloha 5). Čtvrtá definice je uvedena pouze ve slovníku Daidžisen (2006) a podle ní je lexém *kiku* označením pro uzel uvázaný do vzoru tvarem připomínajícího chryzantému.

3.5.3. Frazeologie

V použitých frazeologických slovnících je uveden jen jeden frazém s báзовým slovem *kiku*. Jedná se o rčení nominální povahy, které již bylo zmíněno ve frazeologii kosatce (viz 3.3.3.) – obsahuje totiž jak komponent *kiku*, tak i *ajame* a odkazuje ke svátku chryzantém (devátý den devátého měsíce) a ke svátku kosatců (pátý den pátého měsíce).

- 十日の菊六日の菖蒲 (*tóka no kiku muika no ajame*) „desátého chryzantéma, šestého kosatec“ (NKH, 1992, s. 172, RKD, 1992, s. 403, RGKD, 2002, s. 350)

Význam: už je pozdě

Př.: クラス会を勘違いして一日後に会場に行ったら誰もいなかった。十日の菊六日の菖蒲だ。(Kurasu kai o kančigai šite ičiničigo ni kaidžó ni ittara daremo inakatta. Tóka no kiku muika no ajame da.) č. „Protože jsem si spletl datum třídního srazu, když jsem přišel o den později na místo konání, nikdo tam nebyl. Přišel jsem opravdu velmi pozdě.“ (NKH, 1992, s. 172)

Syn.: 六日の菖蒲十日の菊 (muika no ajame tóka no kiku), 六日の菖蒲 (muika no ajame)

3.5.4 Shrnutí: *kiku*

Jelikož se v použitých frazeologických slovnících vyskytuje pouze jeden frazém s komponentem *kiku*, nelze z frazeologie vydedukovat nic víc než již zmíněný odkaz ke svátku chryzantém (a svátku kosatců). V symbolice je však zmíněná žlutá barva, s níž je chryzantéma typicky spojována (především pak ve spojitosti s císařskou rodinou) a důraz na žlutou barvu můžeme nalézt také v etymologii výrazu *kiku* (黄花草, č. „žlutý květ“). Jak ve slovníkových definicích, tak i v etymologických tezích je důraz kladen na tvar květu chryzantémy – ve výkladových definicích se setkáme s typologickým rozdělením chryzantémy podle tvaru květu (厚物, 管物, 広物), v etymologii je potom tvar zdůrazněn v tezi o vzniku ze slovesa *sukuu* (掬う, sinojap. *kiku*, č. „nabrat tekutinu/vyjmout něco z (povrchu) vody rukou/sít'kou/atd.“).

3.6. Borovice

3.6.1. Etymologie

Ve VESJ (2005, s. 1038) je pro výraz *macu* (松) uvedeno celkem jedenáct etymologických tezí. Dvě z nich se zakládají na změně výslovnosti a to následovně:

- zkrácením a změnou výslovnosti původního slova *tamocu* (保つ, č. „udržet (po dlouhou dobu)“), případně z významu slova *mocu* (持つ, č. „mít“)
- změnou výslovnosti slova *mata* (股, č. „místo rozdělení“), protože jehličí borovice se rozdvouje.

Další etymologické teze vycházejí z významů těchto původní slov:

- *jokusue o macu* (行末を待つ, č. „čekat na budoucnost/osud“)
- *macu* (待つ, dosl. č. „čekat“, v této tezi ve významu „čekat až opadá staré jehličí a nechá vyrašit nové“)

- *macu* (マツ) ve významu „neochvějně si vždy ponechat zelenou barvu“
- *kami o macu* (神を待つ, č. „čekat na božstvo“)
- *mataku* (全, č. „zcela/úplně/vůbec“), protože přečká zimu i přes námrazu a sníh
- *matonoki* (真常木, č. „opravdový/skutečný“ + „obvykle/vždy“ + „strom“), protože se jedná o stále zelený strom
- *meacu* (芽厚, dosl. č. „tlusté/silné výhonky“)
- *macuhaki* (マツ葉木) – z významu slova *macuwaru* (まつわる, č. „obtočit se kolem něčeho“), protože jehličí borovice roste kolem dokola kmene stromu
- *mači* (間千, č. „po tisíc let“).

V další etymologické tezi je uveden vznik výrazu *macu* spojením dvou slov, kde *ma* pochází ze slova *makoto* (マコト, č. „skutečný/opravdový“) a *cu* z významu slova *cuzumaru* (ツヅマル, č. „zmenšit“). V následující etymologické tezi je uveden možný vznik ze slova *macuge* (まつ毛, č. „řasy (oční)“), jelikož jehličí borovice svým vzhledem připomíná řasy.

3.6.2. Slovníkové definice

Ve všech japonských výkladových slovnících, se kterými jsem pracovala je pro výraz *macu* uvedeno šest shodných definicí, přičemž první z nich je definice botanická. Jedná se o jehličnatý strom čeledi borovicovitých oplývající samčími i samičími šišticemi. Jehličí borovice roste ve svazcích po dvou až pěti jehlicích. Mezi rozšířené druhy patří např. *akamacu* (赤松, *Pinus densiflora*), *kuromacu* (黒松, *Pinus thunbergii*), *gojómacu* (五葉松, *Pinus parviflora*) či *haimacu* (這松, *Pinus pumila*), přičemž kromě *haimacu* se jedná převážně o vysoké stromy. Borovice je navíc odedávna považována za posvátnou, je známá jako symbol dlouhověkosti, je součástí novoroční výzdoby *kadomacu* a také je možné ji nalézt ve výtvarném motivu *šóčikubai* (viz 2.1.).

Ve výše zmíněných slovnících je v rámci botanické části výkladové definice slova *macu* uvedeno také využití borovice, respektive jejího dřeva. To má široké využití, především jako stavební materiál, materiál pro výrobu rozličných nástrojů, k výrobě papíru či jako palivo, využívá se také k pěstování bonsají nebo jako okrasný zahradní strom.

Ve druhé výkladové definici je pojem *macu* vysvětlen jako *kadomacu*, respektive období zdobení *kadomacu*. V další výkladové definici je lexém *macu* uveden jako rodový

znak *kamon*, který může vyobrazovat větve, kmen, jehličí nebo šišky borovice (viz Obr. příloha 6). Ve čtvrté výkladové definici je slovo *macu* vysvětleno jako *taimacu* (松明, č. „pochodeň/louče“), v definici následující jako zkrácená varianta pro *macu no kurai* (松の位, č. „nejvýše postavená prostitutka“, ale může se také jednat o označení vysoké funkce u dvora). V poslední výkladové definici je výraz *macu* uveden jako slovo z ženské řeči období Muromači označující *macutake* (松茸, č. „macutake (druh jedlé houby)“).

3.6.3. Frazeologie

Frazémy s komponentem *macu* uvádím čtyři, přičemž se jedná o dvě rčení nominální a dvě rčení verbální povahy.

- 見越しの松 (*mikoši no macu*); dosl. č. „borovice, která se přes něco dívá“ (RGKD, 2002, s. 340)

Význam: borovice, která přerůstá přes/nad plot a je vidět i zvenčí

Př.: 松田さんなら、あの見越しの松の見える家がそうですよ。 (*Macuda-san nara, ano mikoši no macu no mieru ie ga só desu jo.*) č. „Pokud jde o dům pana Macudu, tak je to asi ten dům s borovicí přerůstající nad plot.“ (tamtéž)

- 白砂青松 (*hakuša seišó*); dosl. č. „bílý písek, zelené borovice“ (RGKD, 2002, s. 286)

Význam: krásné pobřeží / krásná pobřežní scenérie

Př.: 白砂青松の美しいながめ。 (*Hakuša seišó no ucukušii nagame.*) č. „Nádherný výhled na krásné pobřeží.“ (tamtéž)

- 門松は冥土の旅の一里塚(めでたくもありめでたくもなし) (*kadomacu wa meido no tabi no ičiridzuka medetaku mo ari medetaku mo naši*) dosl. č. „*kadomacu* je milníkem na cestě do země mrtvých (je to veselý svátek, ale také není)“ (RGKD, 2002, s. 83)

Význam: nemládneme, s každým (novým) rokem máme se přibližujeme smrti

- 松に鶴 (*macu ni curu*); dosl. č. „jeřáb na borovici“ (RGKD, 2002, s. 210)

Význam: představuje harmonickou dvojici (motiv používaný v umění); věci, které k sobě patří

Syn.: 梅に鶯 (viz 3.1.3.), 竹に雀 (*take ni suzume*, č. „vrabec na bambusu“), 紅葉に鹿 (*momidži ni šika*, č. „jelen s javorem momidži“), 竹に虎 (*take ni tora*, č. „bambus s tygrem“)

3.6.4 Shrnutí: *macu*

Uvedené frazémy s bázovým slovem *macu* reflektují základní významové definice tohoto slova. 見越しの松 poukazuje na to, že se v případě borovice obvykle jedná o vysoký strom, který přerůstá i vysoký plot. Rčení 白砂青松 odkazuje k faktu, že se jedná o stálezelený strom (o čemž je zmínka jak v etymologických tezích, tak i v základních významech slova *macu*). Rčení 門松は冥土の旅の一里塚 ukazuje na použití borovice v novoroční výzdobě, kde je zastoupena právě pro svou stále zelenou svěžest a vytrvalost. Odkaz na borovici jakožto symbol dlouhověkosti je možné najít také v etymologii (間千, č. „po tisíc let“, 行末を待つ, č. „čekat na budoucnost/osud“).

3.7. Bambus

3.7.1. Etymologie

Ve VESJ (2005, s. 707) je definice slova *take* (竹) rozdělena na pět tezí. Čtyři z nich vycházejí ze vzrůstu bambusu a to následovně:

- vznik z významu slova *takeofu* (長生, č. „vysoký/dlouhý“), protože roste hodně do výšky, může se ale také jednat o zkrácení výrazu *takahae* (高生, č. „vysoký/dlouhý“)
- změnou výslovnosti slova *taka* (高, č. „vysoký“)
- protože je bambus vysoký (長・丈, j. *take*, č. „výška/délka“)
- vznik z tvaru slovesa *taku* (高, č. „být vysoký“).

Poslední etymologická teze uvádí možnost vzniku spojením více slov, konkrétně *ta* pochází z korejského *tai* (bambus) a *ke* z významu slova *ki* (木, č. „strom“).

3.7.2. Slovníkové definice

Významová definice slova *take* je v použitých slovnících dělena různě. První část obsahuje botanickou definici bambusu. Jedná se o trvalku čeledi lipnicovitých a podčeledi bambusových. Pochází z jihovýchodní Asie, kde se vyskytuje přibližně šest set druhů, přičemž v Japonsku se nachází přibližně sto padesát druhů. Je to stálezelená dřevnatá travina, má dlouhé úzké listy se špičatým zakončením a její květy se podobají kláskům. Stonek bambusu se dělí na nadzemní a podzemní část, má vystouplá kolínka a dřevnatí.

Nadzemní část stonku je vzpřímená a často dutá, z kolínek v podzemní části stonku raší na povrch jedlé bambusové výhonky. Ve slovníku Daidžisen (2006) je uvedeno, že vykvétá jen vzácně, v cyklu několika let až několika desetiletí, přičemž po vykvetení odumírá celá nadzemní část stonku. Odnoži bambusu se říká *sasa* (笹), neboli bambusová tráva. V této části je ještě zmíněno využití bambusu, především jeho dutého stonku. Používá se k výrobě rozličného nářadí, stavebních konstrukcí, vějířů, hudebních nástrojů a dalších věcí.

V druhé části významové definice je slovo *take* definováno jako dechový nástroj vyrobený z bambusu, jako například píšťala nebo flétna *šakuhači* (尺八). Ve třetí definici uvedené ve slovnících Kódžien (2008) a Daidžirin (2006) je lexém *take* uveden jako označení pro bambusový výhonek (*takenoko*, 竹の子, 筍) v ženské řeči období Muromači. Poslední část významové definice je uvedena pouze ve slovníku Kódžien (2008) a výraz *take* je v ní popisován jako označení pro rodový znak *kamon* vyobrazující bambus. Jsou zde uvedeny dva konkrétní příklady těchto znaků, *take no maru* (竹の丸, č. „bambusový kruh“) a *take ni suzume* (竹に雀, č. „vrabec na bambusu“) (viz Obr. příloha 7).

3.7.3. Frazeologie

- 木に竹を接ぐ (*ki ni take o cugu*); dosl. č. „spojit strom s bambusem“ (NKH, 1992, s. 175, RKD, 1992, s. 417, RGKD, 2002, s. 100)

Význam: každý je jiné povahy, nepasují(cí) k sobě

Př.: 着物姿に靴は木に竹を接ぐようなものだ。 (*Kimono sugata ni kucu wa ki ni take o cugu jó na mono da.*) č. „Obout si boty ke kimonu, to k sobě vůbec nepasuje.“ (RGKD, 2002, s. 101)

Př.: この論文、どうも前半と後半では木に竹を接いだような感じだ。ほかの人の意見をそのまま借りてきたのではないのか。 (*Kono ronbun, dómo zenhan to kóhan de wa ki ni take o cugu jó na kandži da. Hoka no hito no iken o sono mama karitekita no de wa nai no ka.*) č. „V této práci k sobě první a druhá polovina vůbec nepasují. Nevypůjčil jste si náhodou názor někoho jiného?“ (NKH, 1992, s. 175)

- 雨後の筍/竹の子 (*ugo no takenoko*); dosl. č. „bambusové výhonky po dešti“ (NKH, 1992, s. 179, RKD, 1992, s. 318, RGKD, 2002, s. 47)

Význam: objeví se nějaká věc, které je najednou všude hodně; boom; s něčím se roztrhl pytel; jako houby po dešti

Př.: テレビ番組の影響なのか、最近素人バンドのグループが雨後の筍のように現れてくる。(Terebi bangumi no eikjó no ka, saikin širóto bando no gurúpu ga ugo no takenoko no jó ni arawarete kuru.) č. „Možná že je to vlivem televizních pořadů, ale v poslední době se roztrhl pytel s amatérskými hudebními skupinami.“ (RKD, 1992, s. 318)

- 竹を割ったよう (*take o watta jó*); dosl. č. „jako rozštěpený bambus“ (NKH, 1992, s. 180, RKD, 1992, s. 141, RGKD, 2002, s. 210)

Význam: přímý, upřímný

Př.: 兄は口は悪いけれども、それこそ竹を割ったような性格の人です。耳障りなことを言っても、どうか気になさらないでください。(Ani wa kuči wa warui keredomo, sore koso take o watta jó na seikaku no hito desu. Mimizawari na koto o itte mo, dóka ki ni nasaranaide kudasai.) č. „Můj bratr sice mluví dost nevybíravě, ale má přímou povahu. Jestli řekne něco hrubého, nenechte se tím prosím vykolejit.“ (RKD, 1992, s. 141)

- 破竹の勢い (*hačiku no ikioi*); dosl. č. „energie/síla štěpícího se bambusu“ (NKH, 1992, s. 180, RKD, 1992, s. 323, RGKD, 2002, s. 289)

Význam: něco je k nezastavení, nezastavitelný²⁴

Př.: 予想どおり、チャンピオンが破竹の勢いで連勝を続けている。(Josó dóri, čanpion ga hačiku no ikioi de renšó o cuzuketeiru.) č. „Přesně podle očekávání, šampion i nadále nezastavitelně pokračuje v sérii vítězství.“ (NKH, 1992, s. 180)

Př.: 我が軍は破竹の勢いで敵を破った。(waga gun wa hačiku no ikioi de teki o jabutta.) č. „Naše armáda porazila nepřátele zdrcující silou.“ (tamtéž)

²⁴ Stejně jako bambus, který když se naštipne po první kolínko, už ten štěp nic nemůže zastavit a bambus se velmi rychle rozštěpí napůl ().

- 竹の子生活 (*takenoko seikacu*); dosl. č. „život bambusového výhonku“ (RKD, 1992, s. 518, RGKD, 2002, s. 210)

Význam: stejně jako se u bambusového výhonku loupe vrstva po vrstvě, lidé (o kterých je řeč) postupně rozprodávají své věci, aby mohli přežít (zejm. nedlouho po 2. světové válce)

Př.: 収入も無く、竹の子生活で飢えをしのぐ。 (*Šúnjú mo naku, takenoko seikacu de ue o šinogu.*) č. „Bez příjmu člověk dokáže zahnat hlad/dokáže přežívat jen rozprodáváním svých věcí.“ (RGKD, 2002, s. 210)

Př.: 今の世の中を見ると、昔はだれもが竹の子生活をしていたのが、うそのようだ。 (*Ima no jo no naka o miru to, mukaši wa daremo ga takenoko seikacu šiteita no ga, uso no jó da.*) č. „Když se člověk teď podívá na svět, tak dávný boj o přežití se zdá jako lež.“ (RKD, 1992, s. 518)

- 竹に雀 (*take ni suzume*); dosl. č. „vrabec na bambusu“ (RGKD, 2002, s. 210)

Význam: představuje harmonickou dvojici (motiv používaný v umění); věci, které k sobě patří

Syn.: 竹に虎 (*take ni tora*, č. „bambus s tygrem“), 松に鶴 (viz 3.6.3.), 梅に鶯 (viz 3.1.3.), 紅葉に鹿 (*momidži ni šika*, č. „jelen s javorem *momidži*“)

3.7.4 Shrnutí: *take*

V uvedených frazémech s bázovým slovem *take* jsou etymologie i základní významové definice reflektovány následovně: můžeme zde vidět odkaz k stavbě bambusu jako takového (木に竹を接ぐ), přičemž je kladen důraz na velký rozdíl mezi bambusem a stromem (bambus je travina, patří teda do úplně jiné botanické kategorie než strom). V uvedených frazémech se dvakrát objevuje přirovnání k štěpícímu se bambusu, přičemž důraz je kladen na přímost a nezastavitelnost takového štěpu (竹を割ったよう, 破竹の勢い), tyto vlastnosti jsou přirovnány k lidské povaze (přímost) a k činnosti, ne nutně lidské (nezastavitelnost). Jedno z uvedených rčení nominativní povahy je také motivem používaným v umění (竹に雀), jeho konkrétní vyobrazení můžeme vidět i jako rodový erb *kamon* (viz 3.7.2.).

Ve výčtu frazémů také uvádím dva s komponentem *takenoko*. V obou uvedených případech rčení vychází z vlastností bambusového výhonku, 雨後の竹の子 pokazuje na

náhlost a hojnost, se kterou se něco objeví/rozšíří, 竹の子生活 reflektuje stavbu výhonku, který je složený z vrstev, které se před konzumací postupně loupou.

4 Jazykový obraz vybraných rostlin v japonské frazeologii

Provedená analýza ukázala, jaké konotace mají v japonštině vybrané rostliny uvedené v této práci. U těchto rostlin je možno sledovat sekundární význam „motiv“ a to nejen ve výtvarném umění (*šóčikubai*, *šikunši*, *take ni suzume* atd.) nebo poezii, ale také jako motiv rodových znaků *kamon* či jako barevný motiv v případě barevných kombinací kimon dělených dle ročních období. Tyto motivy se objevují jak v základních významech zmíněných rostlin (梅襲, 桜襲 a další), tak i ve frazeologii (梅に鶯, 松に鶴 a další).

Dalším významem, který některé vybrané rostliny mohou nabírat je „Japonsko“. V tomto případě se jedná především o rostliny sakura (nedílná součást japonské kultury už od počátků japonského státu, posvátná symbolika zmíněná již kronice Kodžiki), chryzantéma (díky svému vzhledu spojována s kultem bohyně slunce, posléze také spjatá s císařskou rodinou) a borovice (nedílná součást divadla *nó* a symbol dlouhověkosti). Chryzantéma také může evokovat svátek devátého dne devátého měsíce, a podobně kosatec svátek pátého dne pátého měsíce, což je zakotveno i ve frazeologii (十日の菊六日の菖蒲). Jedná sice o svátek původně čínský, avšak v japonském prostředí zdomácněl.

Existuje zde také poměrně rozsáhlý sémantický okruh „vlastností“, kterými jsou: krása, vytrvalost/houževnatost, dlouhověkost, mládí/svěžest, pomíjivost a plynutí času, posvátnost, prosperita, proměnlivost/nestálost.

Krásu mohou evokovat slivoň, sakura či kosatec, což je vysledovatelné v etymologii (slivoň: ウツクシクメヅラシキ, 愛目; sakura: 咲麗, 咲光映, 開王; kosatec: あざやか+見える, アハヤ) symbolice (slivoň až do období Heian považována za královnu květin, od období Heian za královnu květin považována sakura, u které je dodnes pozorovatelný synonymický vztah *hana=sakura*) i frazeologii (sakura: 花も恥じらう; kosatec: いずれが菖蒲か杜若).

S vytrvalostí a houževnatostí jsou spojovány především chryzantéma, protože rozkvétá až na podzim, kdy ostatní rostliny již uvadají, a bambus, který je stálezelený, a i přes svůj křehký vzhled vydrží bez újmy i v nepříznivém počasí, především potom v zimě (bambus v kombinaci se sněhem je jedním z výtvarných motivů typický pro bambus).

Symbolem dlouhověkosti jsou borovice a chryzantéma. Borovice je s dlouhověkostí spjatá na základě svých botanických vlastností, se některé její druhy řadí mezi nejstarší žijící organizmy na světě. Dlouhověkost ve spojení s borovicí je

reflektována také v etymologii slova *macu* (保つ, 持つ, 間千). Chryzantéma je s dlouhověkostí spojována především díky svému propojení s taoismem a s ním také spojeným svátkem chryzantém. Věřilo se, že popíjení chryzantémového vína, které je servírováno právě při zmíněném svátku, člověk může dosáhnout dlouhověkosti.

Mládí a/nebo svěžest mohou evokovat bambus díky svému stálozelenému vzhledu, a sakura, která rozkvétá na jaře, kdy je vše mladé a svěží, avšak ve spojení s mládím může nabývat i negativních konotací, kvůli její symbolice úmrtí v mladém věku (to je možné vidět i ve frazeologii, např. 花と散る). Sakura může být také spojována s pomíjivostí a plynutím času, což vychází z jejích botanických vlastností – rychle vykvete, ale brzy také opadá. To je reflektováno i ve frazeologii (三日見ぬ間の桜).

S posvátností je spojována sakura, což je reflektováno především v etymologii (木花咲耶姫, 田神), kde je sakura dávána do souvislosti s Princeznou kvetoucích stromů, šintoistické bohyně, která vystupuje v kronice Kodžiki, a je také spojována s božstvem obilí *sagami*. Sakura může být považována za posvátnou i na základě jejího spojení s horskými božstvy, jelikož se kdysi slovem *sakura* myslela především horská sakura. Kromě sakury je za posvátnou považována také borovice, což se opět odráží v etymologii (神を待つ), ale také v zastoupení borovice v novoroční výzdobě *kadomacu*, do které má údajně na nový rok sestoupit božstvo. Za posvátnou by se díky reflexi ve frazeologii dala považovat také slivoň (梅は食うとも核食うな、中に天神寝てござる) pro její spojení s bohem písemnictví, vzdělanosti a kaligrafie Tenmanem Tendžinem, jehož duše podle legendy přebývá v pecce švestky. Pro svou spojitost s kultem bohyně slunce Amaterasu no Ómikami a císařským rodem je za posvátnou také možno považovat chryzantému.

Ačkoliv jsem výše několikrát zmínila, že hortenzie nemá ustálenou symboliku, z jejích botanických vlastností vychází dva možné symbolické významy. Prvním je prosperita, kterou může hortenzie symbolizovat díky svému bohatému květenství. Důraz na její husté květenství je kladen také v etymologii (アヅサキ, 厚咲, 当・集+総+藍). Na druhou stranu však může symbolizovat také nestálost a proměnlivost, a to opět na základě jejích botanických vlastností – hortenzie mění barvu svých květů podle kyselosti půdy. Tím si vysloužila také své jiné pojmenování *šiči henge* (七変化, č. „sedm proměn“).

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala vybranými rostlinami v japonské frazeologii. Cílem této práce byla rekonstrukce jazykového obrazu vybraných rostlin v japonské frazeologii.

Než jsem přistoupila k samotné analýze, stručně jsem představila kulturně orientovanou kognitivní lingvistiku a frazeologii, z nichž jsem poté v práci vycházela. V druhé kapitole jsem se zabývala symbolikou a kulturním významem vybraných rostlin v japonském kontextu. Poté jsem již přistoupila k analýze – uvedla jsem etymologii, slovníkové definice i frazémy s bázovým slovem obsahujícím vybrané rostliny. Všechny frazémy jsem uvedla v japonštině i v české transkripci, doslovně jsem je přeložila, a poté jsem přeložila jejich význam. U frazémů, kde jsem uvedla také příklady užití, jsem tyto příklady také uváděla nejdříve v japonštině, poté v českém přepisu, a nakonec jsem uvedla také překlad.

Poslední kapitolu jsem věnovala rekonstrukci jazykového světa vybraných rostlin v japonštině. Uvedla jsem, jaké sekundární významy tyto rostliny nabývají a co mohou rodilému mluvčímu evokovat.

Na základě provedené analýzy provedené v této práci bylo možné odvodit jazykový obraz vybraných rostlin v japonštině, avšak jelikož byl excerpovaný materiál poměrně chudý, nedá se s jistotou říct, že mé závěry budou vždy platné. Toto téma tedy rozhodně není vyčerpáno a pořád skýtá mnoho možností pro další výzkum (např. užití excerpovaných frazémů v současné řeči, ať už v mluvené či psané).

Resumé

The main goal of this thesis is reconstruction of linguistic worldview of the selected plants in Japanese Phraseology. The first chapter focuses on brief introduction of the culturally oriented cognitive linguistic and phraseology. In the second chapter I focus on symbolism of these plants in Japanese cultural setting. In the next chapter I begin the analysis of the selected plants – first I will mention the etymology of the Japanese term for each plant, then I will introduce dictionary definitions of these terms and in the end, I will list phraseology in which these terms occur. In the last chapter I will reconstruct the linguistic worldview of the selected plants based on the results from the made analysis.

Seznam pramenů

Bunja becu Nihongo no kanjō hjōgen. 3. vyd. Tokio: Senmon Kjōiku Šuppan, 1992. ISBN 4-88324-301-X.

Daidžirin [online]. Ed. Akira Macumura 3.vyd. Sanseidō, 2006. Dostupné z <https://kotobank.jp/dictionary/daijirin/>.

Daidžisen (dedžitaru daidžisen) [online]. Ed. Akihiko Ikegami; Hiroši Kaneda; Kazuo Sugisaki et al. Rozšíř. vyd. Šógakukan, 2006. Dostupné z <https://kotobank.jp/dictionary/daijisen/>.

Kódžien. [v: elektronický slovník SHARP Brain PW-AC910. SHARP co., ltd. Tokyo]. 6.vyd. Iwanami-šoten, 2008.

Nihon gogen daidžiten [Velký etymologický slovník japonštiny]. 1. vyd. Šógakukan, Tokio 2005. ISBN 4-09-501181-5.

Nihongo kokugo daidžiten: 2 [Velký slovník japonštiny, 2. díl]. 2. vyd. Šógakukan, Tokio 2001. ISBN 4-09-521002-8.

Reikai gakušū kotowaza džiten. 2.vyd. Tokio: Šógakukan, 2002. ISBN 4-09-501652-3.

Reikai kanjōku džiten: itai najō kara gjakuhiki dekiru. 13.vyd. Tokio: Sótakuša-šuppan, 2008. ISBN 978-4-87138-145-1.

Seznam literatury

BAIRD, Merrily C. *Symbols of Japan: thematic motifs in art and design*. New York: Rizzoli, 2001. ISBN 0-8478-2361-X.

BAREŠOVÁ, Ivona. Plant Motifs in Japanese Female Names in the Context of Current Name-giving Trends. V: *Czech and Slovak Linguistic Review*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. ISSN 1805-1502.

BARTMIŃSKI, Jerzy. *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2883-7.

BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějř a meč: kapitoly z dějin japonské kultury*. Praha: Panorama, 1987.

CUDŽI, Sei'ičiró. *Šinšun no šokubucu* [Novoroční rostliny] [online]. National Museum of Japanese History, 25. 2. 2017. [cit. 22. 1. 2018]. Dostupné z <https://www.rekihaku.ac.jp/exhibitions/plant/column/2017/365.pdf>.

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. V Praze: Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.

DU CANE, Florence. a Ella DU CANE. *The flowers and gardens of Japan* [online]. London: A. and C. Black, 1908. [cit. 22. 1. 2018]. Dostupné z <https://archive.org/details/flowersgardens00ducarich>.

HIDAKA, Kaori. *Bidžucu ni miru nacukusa* [Letní rostliny v umění] [online]. National Museum of Japanese History, 22. 5. 2010. [cit. 22. 1. 2018]. Dostupné z <https://www.rekihaku.ac.jp/exhibitions/plant/column/2010/285.pdf>.

HRDLIČKOVÁ, Věna a Aleš TRNKA. *Rostlina jako symbol v čínské a japonské kultuře*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-1985-6.

Kodžiki: kronika dávného Japonska. Přeložil Karel FIALA. Praha: ExOriente, 2012. ISBN 978-80-904246-9-2.

MRHAČOVÁ, Eva a Renáta PONCZOVÁ. *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice: česko-polský a polsko-český slovník*. V Šenově u Ostravy: Nakladatelství Tilia, 2003. ISBN 8086101754.

OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *Kamikaze, cherry blossoms, and nationalisms the militarization of aesthetics in Japanese history*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. ISBN 0226620913.

SHIRANE, Haruo. *Japan and the culture of the four seasons: nature, literature, and the arts*. New York: Columbia University Press, 2012. ISBN 978-0-231-52652-4.

VAŇKOVÁ, Irena, Iva NEBESKÁ, Lucie SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ a Jasňa PACOVSKÁ. *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2005. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 6. ISBN 80-246-0919-3.

VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1122-8.

WINKEHLHÖFEROVÁ, Vlasta. *Dějiny odívání: Japonsko*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1999. ISBN 80-7106-297-9.

Básnické sbírky

Chrám plný květů: Výběr ze tří staletí japonských haiku. Vybral a přeložil Antonín Líman. V Praze: DharmaGaia, 2011. ISBN 978-80-7436-015-2.

Manjóšú: deset tisíc listů ze starého Japonska. Díl první. Přeložil Antonín LÍMAN. Praha: Brody, 2001. ISBN 8086112187.

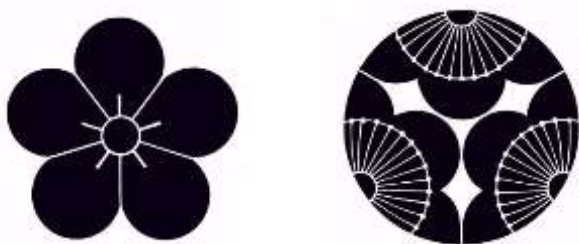
ONO NO KOMAČI. *Do slov má láska odívá se.* V Praze: Vyšehrad, 2011. Verše (Vyšehrad), sv. 30. ISBN 978-80-7429-058-9.

Písně z Ostrova vážek: výběr básní ze Sbírký bezpočtu listů. Přeložil Antonín LÍMAN. Praha: Vyšehrad, 2010. Verše (Vyšehrad), sv. 28. ISBN 978-80-7429-059-6.

Waka Poetry, 2015 [online] 3. 11. [cit. 18. 6. 2018]. Dostupné z <http://www.wakapoetry.net/kks-ix-410/> .

Obrazová příloha

Obr. příloha 1: *kamon* s motivem slivoně (Daidžisen, 2006)

Obr. příloha 2: barevné kombinace kimon (Winkelhöferová, 1999, s. 58–59)

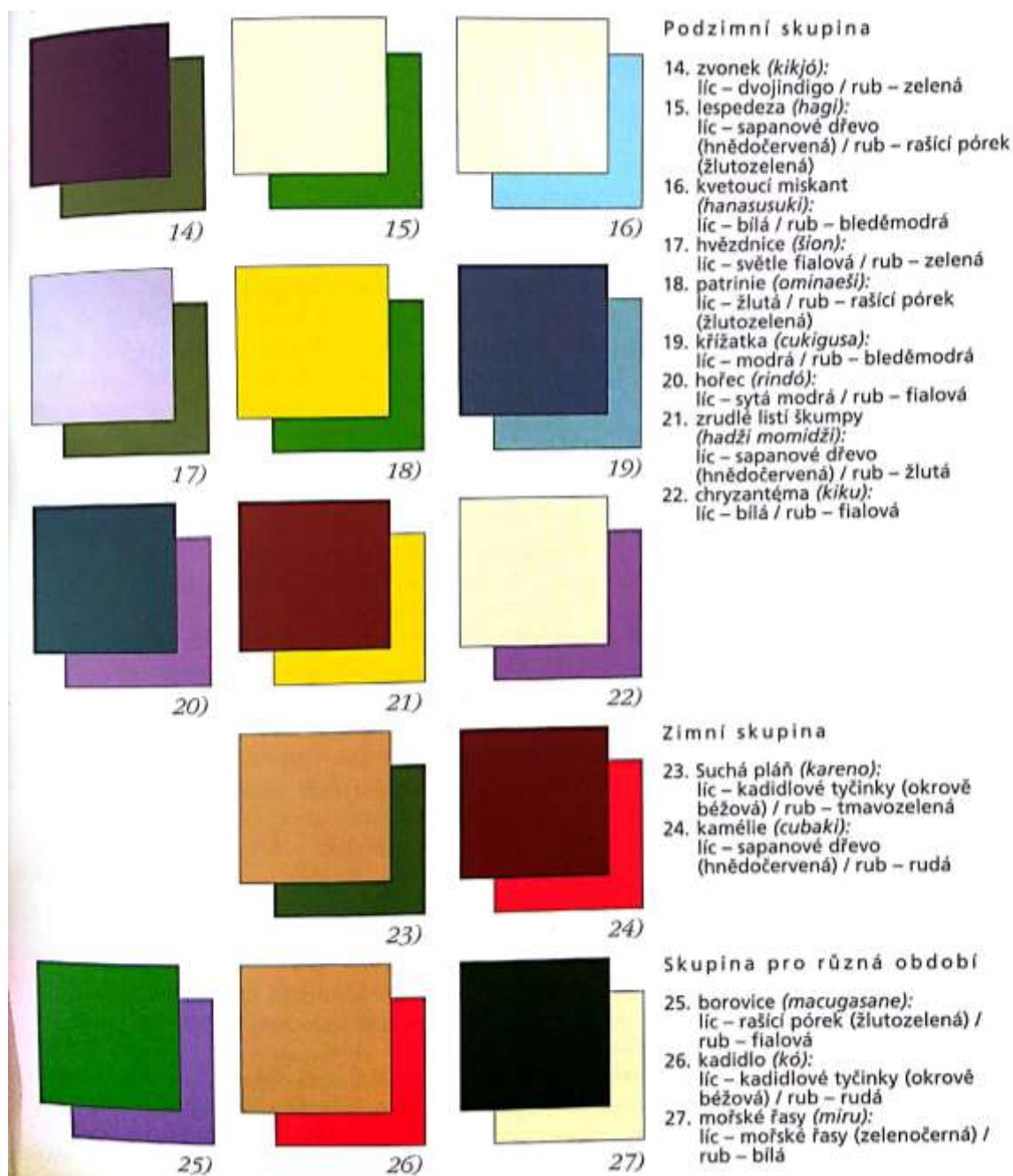
Kasane no irome (příklad systému)

Jarní skupina

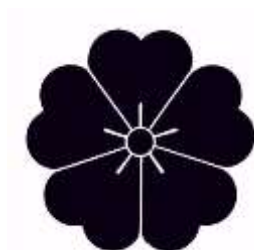
1. slivoň (*ume*):
líc – bílá / rub – sapanové dřevo (hnědočervená)
2. jiva (*janagi*):
líc – bílá / rub – rašící pórek (žlutozelená)
3. jarní tráva (*wakagusa*):
líc – světlezelená / rub – tmavozelená
4. fialka (*sumire*):
líc – fialová / rub – tmavofialová
5. zákula (*jamabuki*):
líc – suché listí (světle hnědá) / rub – žlutá
6. vistárie (*fudži*):
líc – světle fialová / rub – rašící pórek (žlutozelená)
7. raná kaprad' (*sawarabi*):
líc – fialová / rub – zelená

Letní skupina

8. trojpuk (*unohana*):
líc – bílá / rub – rašící pórek (žlutozelená)
9. mladý javor (*wakakaede*):
líc – světlezelená / rub – rudá
10. sléz (*aoi*):
líc – světlezelená / rub – světlefialová
11. iris japonský (*kakicubata*):
líc – dvojindigo (barva docílená kombinováním indiga se světlíci barvířskou) / rub – rašící pórek (žlutozelená)
12. horská růže (*sóbi*):
líc – rudá / rub – fialová
13. hvozdík (*nadešiko*):
líc – rudá / rub – zelená

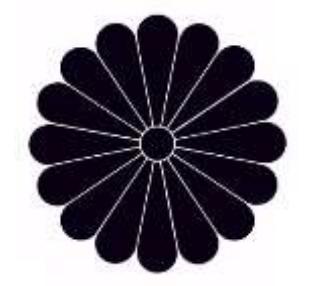
Obr. příloha 3: *kamon* s motivem sakury (Daidžisen, 2006)

Obr. příloha 4: *kamon* s motivem kosatce (Daidžisen, 2006)

Obr. příloha 5: *kamon* s motivem chryzantémy (Daidžisen, 2006)

Obr. příloha 6: *kamon* s motivem borovice (Daidžisen, 2006)

Obr. příloha 7: *kamon* s motivem bambusu (Kódžien, 2008)

